

BAKI – 2017

MÜNDƏRICAT

GİRİŞ	3
FƏSİL I. ƏDƏBİYYAT ICMALI	5
1.1. Tikili mallara verilən təhlükəsizlik tələbləri	5
1.2. Tikili malların istehsalı və təhlükəsizliyi	8
1.2.1. Tikili malların modelləşdirilməsi və təhlükəsizlik	9
1.2.2. Tikili malların quraşdırılması və təhlükəsizlik	10
FƏSİL II. TƏDQIQAT HISSƏSİ	20
2.1. Tikili malların çeşid ekspertizası	20
2.2. Tikili malların keyfiyyətə qəbulu və təhlükəsizlik	53
FƏSİL III. TƏDQIQAT NƏTİCƏLƏRİ	55
3.1. Tikili mallarda rast gələ bilən nöqsanlar və təhlükəsizlik	55
3.2. Tikili malların qəbulu və təhlükəsizlik	58
3.3. Tikili malların markalanması, qablaşdırılması, saxlanması və daşınması	64
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	68
ƏDƏBİYYAT	70

GİRİŞ

«İstehlak mallarının təhlükəsizlik ekspertizası» mövzusunə həsr edilmiş magistr dissertasiya işi müasir dövrümüzün ən aktual problemlərindən biri sayılır. İstehlak malları yüzlərlə mal qruplarını özündə birləşdirir. Magistr dissertasiya işində bu mal qruplarının hamısının təhlükəsizlik ekspertizasından bəhs etmək qeyri-mümkün olduğundan, biz bu dissertasiya işində yalnız tikili malların təhlükəsizliyindən ətraflı danışacağıq. Məlumdur ki, hazırda kimya sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq süni və sintetik liflər istehsalı çox sürətlə inkişaf etməkdədir. Hazırda tikili malların əksəriyyəti süni və sintetik liflərdən istehsal edilir.

Məlum olduğu kimi, insanın normal həyat fəaliyyəti üçün tikili malların forma və ölçüsünün bədənə uyğunluğunun, onun buxar və hava keçirməsinin, hiqroskopikliyin, çəkisinin yuxarı olmamasının, az çirklənməsinin, çirkədən asanlıqla təmizlənməsinin və elektricləşdirmə dərəcəsinin tikili malların təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsində böyük əhəmiyyəti vardır. Sərbəst nəfəsə alma və normal qan dövranı üçün tikili malların quraşdırılmasının əhəmiyyəti böyükdür. Tikili malların hava və buxar keçirməsi, hiqroskopikliyi, çirklənməsi və elektricləşdirmə dərəcəsi tikili malların istehsal edildiyi tiffin növündən, materialın quruluşundan asılı olaraq, onların təhlükəsizliyi də uyğun olaraq dəyişə bilər.

Tikili malların təhlükəsizliyi qiymətləndirilərkən bədənə sabit temperaturunun, ondan su, müəyyən qaz, duzlar və zülali maddələrin dəri mübadiləsi vasitəsilə ayrılmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Mayelərlə çirklənmiş sıx parçadan olan dəyişikliklər insan bədəninin nəfəsə alma sabitliyini 25%-ə qədər pisləşdirir, bu da insan sağlamlığı üçün təhlükəli şərait yaradır.

Göründüyü kimi, tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının öyrənilməsi olduqca aktual bir problem sayılır.

Magistr dissertasiya işinin əsas məqsədi tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının öyrənilməsindən ibarətdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir:

- tikili mallara verilən tələblər və təhlükəsizlik probleminin öyrənilməsi;
- tikili malların istehsalı zamanı təhlükəsizlik qaydalarına əməl edilməsi;
- tikili malların çeşid ekspertizası;
- tikili malların keyfiyyət ekspertizası və təhlükəsizlik;
- nəticə və təkliflərin işlənilib hazırlanması.

Magistr dissertasiya işində tədqiqat obyekti kimi təbii, süni, sintetik lifli parçalardan hazırlanmış müxtəlif çeşidli tikili malların təhlükəsizliyi tədqiq olunmuşdur.

Dissertasiya işində tikili malların təhlükəsizliyini təyin edən zaman standartlarda artıq işlənilib hazırlanmış məlum metodlardan istifadə olunmuşdur. Həmçinin tədqiqat zamanı riyazi-statistik metodlardan da istifadə olunmuşdur.

Dissertasiya işində tikili malların təhlükəsizliyi tədqiq olunur. Ümumiyyətlə, istehlak mallarının təhlükəsizliyi son zamanlarda öyrənilməyə başlanmışdır. Tikili malların təhlükəsizliyi də bəzi tədqiqat obyektləri üçün ilk dəfədir ki, öyrənilir ki, bunların nəticələrinin istehsalatda tətbiqi istehlakçıların sağlamlığı üçün bir zəmin yaratmış olar.

Magistr dissertasiya işində işlənilib hazırlanmış nəticə və təkliflərin istehsalatda tətbiq edilməsi yüksək iqtisadi səmərə əldə etməyə imkan verir.

Dissertasiya işi girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

FƏSİL I. ƏDƏBİYYAT İCMALI

1.1. Tikili mallara verilən təhlükəsizlik tələbləri

Tikili malları aşağıda göstərilən əlamətlərə görə qruplara bölmək olar [6].

Materialı cəhətcə tikili mallar pambıq, kətan, yun, ipək, rezinlənmiş və xlorvinil plastikat parçalardan ibarət olur.

Cins-yaş cəhətcə tikili mallar kişi, qadın və uşaq üçün olur, uşaq palatı da məktəb yaşlı oğlan və qız uşaqlarının, bağça yaşlı uşaqların, yaşlı yaşlı uşaqların və körpələrin paltarından ibarət olur.

Mövsum cəhətcə tiki mallar yay üçün, qış üçün və demisezon olur.

Təyinatı cəhətcə tikili mallar məişət, idman paltarı, formalı və xüsusi paltarlardan ibarətdir.

Məişət paltarları – üst paltarından, dəyişəkdən və papaqdan ibarətdir.

Üst paltarı – palto, kostyum və don qruplarına ayrılır.

Paltolar qrupuna – palto, yarımpalto, pambıqlı kurtka, jaket, şinel, buşlat, rezinlənmiş palto, plaş daxildir.

Kostyumlar qrupuna – pencək, jaket, tolstovka, kurtka, kitel, tujurka, şalvar, yubka və gimnastyorka daxildir.

Donlar qrupu – don, bluza, xalat, sarafan və döşlükdən ibarətdir.

Dəyişəklər aşağıdakı bölgülərə ayrılır: üst dəyişəyi (üst köynəyi, manjet, yaxalıq); alt dəyişəyi (köynək, kombinasıya, tuman (şəltə), trusik, lifçik, üzmək kostyumu); yataq dəyişəyi (adyal, mələfə, örtük, yastıqüzü və i.a.).

Dəyişək məmulatına habelə qətfə, cib dəsmalı, aşxana dəyişəyi (süfrə, salfetka və s.), məhrəba və i.a. daxildir.

Papaqlar – papaq, furajka, kepka, kapitanka, şlyapa, beretka, panama, pilotka, araqçın və s. ibarətdir.

Bundan başqa, paltar boy və ölçülərə ayrılır.

Paltar müəyyən gigiyenik, texniki və estetik tələbatı təmin etməlidir. Paltar öz formasını yaxşı saxlamalı, adamın sərbəst hərəkət etməsinə mane olmamalı,

geyilməyə, yuyulmağa və ütülənməyə davamlı olmalı, asanlıqla təmizlənməli və təsdiq edilmiş fasona uyğun gəlməlidir.

Paltarın gigiyenik xassələri – onda insan bədənini üçün zərərli maddələrin olmaması, istiliyi saxlaması, hiqroskopik olması, havakeçirən, sukeçirməyən, tozgötürən və i.a. olmasından ibarətdir. Düzgün quraşdırılmış və gigiyenik tələbata müvafiq olan paltar insanın sərbəst hərəkət etməsinə, qan dövranına və nəfəs almasına mane olmamalı və adamı qıcıqlandırmamalıdır. Paltara qarşı qoyulan gigiyenik tələbat onun təyinatından asılıdır. Məsələn, qış paltarı istini yaxşı saxlamalı, yay paltarı isə havanı yaxşı keçirməli, hiqroskopik olmalı və asanlıqla yuyulmalıdır. Dəyişək də yaxşı gigiyenik olmalı və asanlıqla yuyulmalıdır.

Aşağıda paltarın bəzi gigiyenik xassələri göstərilir [8].

Paltarın istilik saxlamaq xassələri. Bədənin istiliyini saxlamaq üçün bədənə paltarın ayrı-ayrı qatları arasında olan havanın böyük əhəmiyyəti vardır. Hava istini pis keçirir və ona görə də paltarın ayrı-ayrı qatları arasında və parçaların özündə hava nə qədər çox olarsa, paltar istini bir o qədər yaxşı saxlayar. Paltarın istini saxlamaq xassəsi onun parçasından və paltara qoyulan aralıq materiallarından (pambıq, vatin) asılıdır. Məsələn, yun parçalar istini pambıq parçalardan, pambıq parçalar isə kətan parçalardan yaxşı saxlayır. Parçanın qalınlığı, xovu və tiftiyi olmasının istilik saxlamaq xassəsinə böyük təsir vardır.

Paltarın hiqroskopikliyi. Paltarın hiqroskopikliyi – parçasının mühitin rütubət və hərərəti təsirlə öz rütubət dərəcəsini dəyişmək qabiliyyətindən ibarətdir. Paltarın hiqroskopikliyi parçasının hiqroskopikliyindən asılıdır. Paltarın və xüsusən dəyişəyin hiqroskopikliyi onların ən mühüm xassəsini təşkil edir. Dəyişək bədənə təmas edərək bədənə çıxan buxarı canına çəkib bayıra verir. Paltarın rütubəti hopdurub bayıra verməsi sürətinin böyük əhəmiyyəti vardır. İpək, kətan və pambıq rütubəti tez hopdurur, tez də buraxır. Yun isə rütubəti yavaş hopdurur və yavaş-yavaş da buraxır.

Paltarın hava keçirmək xassəsi. Paltarın hava keçirmək xassəsinin böyük əhəmiyyəti vardır, çünki insan bir tək öfkə (ağ ciyər) ilə deyil, bədəninin dərisi

vasitəsilə də nəfəs alır. Paltar havanı yaxşı keçirdikdə təzə havanın bədənə daxil olması və dəridən çıxan karbon qazının rədd olması asanlaşır. Karbon qazı tez çıxmayıb paltarda ləngidikdə insanın cəhhətinə zərərli təsir bağışlayır. Paltarın hava keçirmək xassəsi onun parçasında, pambığında və vatinində olan məsamələrin həcm və miqdarından, parçanın qalınlığından, biçimindən və s. asılıdır.

Paltarın su keçirmək xassəsi. Paltarın su keçirmək xassəsi onun suya qarşı müqavimətini xarakterizə edir. Paltarın su keçirmək xasiyyəti parçasının xasiyyətindən asılıdır. Plaş və digər sudan mühafizə edən məmulatın bu xassəsini artırmaq üçün onlara müəyyən tərkibli şirə hopdurur və ya sürtürlər.

Paltarın toz götürmək xassəsi. Paltarın toz götürmək xassəsi parçasının xasiyyətindən asılıdır. Üzü tumurcuqlu və seyrək parçalar çox toz götürən olur. Bütün parçalardan ən çox toz götürəni yun və xüsusən mahud parçalardır.

Paltara qarşı texniki tələbat – materialın və tikişin keyfiyyəti qarşısına qoyulan tələbatdan ibarətdir. Paltara sərf edilən əsas və köməkçi materiallar standartlara və texniki şərtlərə müvafiq olmalıdır.

Paltarın hissələri parçasının xovu ilə və bir qayda olaraq, ərişin istiqamətində biçilməlidir. Paltarın ayrı-ayrı materialları bir-birinə müvafiq olmalıdır. Məsələn, astar – üs materialına, bəzək – məmulatının ümumi görünüşünə, xəz hissələr – paltarın əsas üz materialına, düymələr, çarpazlar və toqqalar – paltarın zahiri görünüşünə və parçanın rənginə uyğun olmalıdır.

Məmulatın tikilişi (hissələrinin işlənməsi, birləşdirilməsi. Tikişi, ilgəklər və s.) QOST-lara və təsdiq edilmiş tikiş üsullarına müvafiq olmalıdır. Paltara sərf edilən parçalara, xəz hissələrə və köməkçi materiallara qarşı qoyulan parçalara, xəz hissələrə və köməkçi materiallara qarşı qoyulan tələbat haqqında məlumat müvafiq bölmələrdə qeyd edilmişdir.

Estetik tələbat alıcıların bədii zövqünün təmin edilməsindən ibarətdir. Paltar sadə, rahat və eyni zamanda zərif və qəşəng olmalıdır [14].

1.2. Tikili malların istehsalı və təhlükəsizliyi

Tikili mallar kütləvi surətdə və seriya ilə istehsal edilir və fərdi sifarişlə tikilir [28].

Kütləvi istehsalda birnövlü paltarlar böyük miqdarda fabriklər tərəfindən istehsal edilir. Burada müxtəlif maşınlar və geniş surətdə əmək bölgüsü tətbiq edilir. Fabriklərdə tətbiq edilən texnoloji prosesdə işlər əksərən arasıkəsilməz axınla görülür. Kütləvi istehsalda məmulatın maya dəyəri azalır.

Seriya ilə istehsal edilmək o deməkdir ki, emalatxanalarda məhdud miqdarda (25-50 ədəd) birnövlü tikili məmulat, məsələn kişi kostyumu, qadın kostyumu və s. hazırlanır. Burada bir dərəcəyə qədər əmək bölgüsü tətbiq edilir. Bir sıra iri əməliyyat olur (qolların, yaxalığın və ciblərin tikilməsi və s.) və universal düymə və ilgək maşınları tətbiq edilir.

Fərdi sifarişlərdə tikili məmulat 6-12 adamdan ibarət olan atelyelərdə hazırlanır. Bu atelyelərdə işlər əksərən əl ilə görülür, maşınlardan isə tək-cə universal tikiş maşınları tətbiq edilir. Burada əmək briqada üzvləri arasında bölünür.

1.2.1. Tikili malların modelləşdirilməsi və təhlükəsizlik

Tikili məmulat müəyyən nümunələr – modellər üzrə hazırlanır. Modellərin hazırlanmasına modelləşdirmə deyilir. Modelləşdirmə əməliyyatı tikiş sənayesinin modellər evləri, sənaye kooperasiyasının laboratoriyaları, tikiş müəssisələrinin laboratoriyaları tərəfindən görülür.

Paltarın modelləşdirilməsi – tətbiqi sənətin mühüm növlərindən biridir. Modellər yaz-yay və payız-qış mövsümləri üçün hazırlanır. Bizim modelçilərimiz paltarda elə stil yaradırlar ki, bu stil paltarın müxtəlif, qəşəng və bütün əhali üçün uyğun olmasını təmin edir.

Modellər evləri istehlakçıların tələbatını öyrənməklə bərabər, əhalidə zövq oyatmağa da çalışır. Bunun üçün onlar sərgi düzəldir, model baxışları təşkil edir, yeni paltar fasonları albomları və moda jurnalları nəşr edir. Modellər evləri yeni modellərin tətbiq edilməsində tikiş müəssisələrinə texniki yardım göstərir, ülgülər düzəldir, model şəkilləri çəkir və bunları bədii şura müzakirəsinə qoyur. Bədii şura tikiş sənayesinin, ticarət və ictimai təşkilatların nümayəndələrindən və rəssamlardan ibarət olur. Təsdiq olunan hər bir modelə müəyyən nömrə qoyulur [28].

1.2.2. Tikili malların quraşdırılması və təhlükəsizlik

Istehsal üçün təsdiq edilmiş modellərdən ötrü müxtəlif ölçü və uzunluqda paltar hissələrinin ülgüləri hazırlanır. Ülgü hazırlamaq prosesinə quraşdırma deyilir. Hazır tikili paltar quraşdırıldıqda və satış prosesində insan bədəninin xüsusiyyətləri nəzərə alınır.

Bədən quruluşunda azacıq fərq olmasının paltar tikilməsi üçün o qədər də əhəmiyyəti yoxdur, çünki paltar bədən formasını tamamilə əks etdirə bilməz. Kütlvi istehsalda paltar şərti götürülmüş düzgün bədən quruluşuna müvafiq olaraq müxtəlif ölçü və boyda tikilir.

Paltar fərdi sifariş üzrə tikildikdə ülgülər ancaq o adamın öz bədən ölçülərinə əsasən qurulur ki, bu da insan bədəninin bütün xüsusiyyətlərini əks etdirir [46].

Paltar kütləvi tikiş üçün quraşdırıldıqda ülgü ölçüləri hesablama yolu ilə əldə edilir. Bunun üçün də iki ölçü, yəni insanın boyu və döş çevrəsinin yarısının ölçüsü məlum olmalıdır. Qalan lazımi ölçülər hesablama yolu ilə təyin edilir.

Paltarı hazır çertyojlar üzrə quraşdırdıqda orta – 48-ci ölçüdə və üçüncü boy (170 sm) paltarın (kişi və qadın paltarlarının) bütün hissələri üçün qalın kartondan ülgülər qayırılır. Məktəb uşaqları paltarları üçün 38-ci ölçü və bağça yaşlı uşaqlar üçün 28-ci ölçü götürülür. Sair ölçü və boylar üçün ülgüləri mütənasib surətdə artırıb əksiltməklə düzəldirlər.

Ülgülərin düzgün hazırlandığını yoxlamaq üçün paltarı bişib nümunə olaraq tikirlər. Yoxlamadan sonra ülgülər markalanır və hissələrin nömrəsi, fasonu, ölçüsü və adı göstərilir.

Kütləvi istehsalda paltar tikili məmulatın hazırlanmasına dair tipik metodika üzrə bişilib tikilir. Paltarın hazırlanması tipik metodları QOST-lara, TU-lara və qabaqcıl fabriklərin iş təcrübəsinə əsasən tərtib edilir.

Parçaların biçilməsi onların biçilmək üçün hazırlanmasından, sərilməsindən, üzərinə işarələr qoyulub trafaretlər salınmasından, parçanın kəsilməsindən və kəsilən hissələrin komplektləşdirilməsindən ibarətdir.

Biçilməyə hazırladıqda parçaları materialın keyfiyyətinə, eninə, naxışına və rənginə görə sortlaşıdırırlar.

Biçilmək üçün hazırlanmış parçalar lay-lay bir-birinin üstünə sərilir. Parça sərilən stolun uzunluğu 8-12 m olur. Parçaları sərəkən onların xovunun yatımı və naxışının istiqaməti nəzərə alınır. Sərilən layların sayı parçanın qalınlığından asılıdır. Məsələn, drap 20-24 lay, dəyişəklik parçalar isə 260 laya qədər sərilə bilər.

Parçanın düzgün sərilməməsi (boş sərilməsi, bərk dartılıb sərilməsi, qırışması) nəticəsində biçilən hissələr qısa və dar, hissələrin ölçüsü böyük, hissələr əyri çıxı bilər. Cüt hissələrin simmetriyası pozula bilər, cüt hissələrdə naxışlar müvafiq gəlməz və s.

Parçalar biçilərkən ülgü və trafaretlərdən istifadə edilir. Parçanı sərib, üstünə ülgü qoyaraq işarələyirlər. Ülgülərdən elə istifadə etmək lazımdır ki, parçanın sahəsi maksimal dərəcədə istifadə edilsin. Ülgülər parçanın üstündə yerləşdirildikdən sonra tabaşirlə cızıqlar çəkir və bu cızıqla biçirlər.

Trafaretlər müşəmbədən, yaxud qalın materialdan qayırılır. Trafaretlərdə ülgülərin ətrafında xırda deşiklər açılır. Trafareti sərilən parçaların üstünə qoyub içində tabaşir tozu (tünd parçalar üçün), yaxud lil (açıq rəngli parçalar üçün) olan tənzip kisə ilə üstdəki parçada ülgülərin kənarı ilə cızıq çəkirlər. Sərilən parçaların üst qatına düşən bütün hissələrin işarələri yoxlandıqdan sonra üstdəki parçaya damğa vuraraq məmulatın ölçü və uzunluğunu, fason nömrəsini və sərilmən parçaların sıra nömrəsini qeyd edirlər.

Parçalar trafaret və ülgü ilə vurulmuş işarət üzrə stol üstündə paltarbiçən maşınlarla kəsilməyə başlanır. Paltarın bütün hissələri ülgü üzrə dəqiq surətdə biçilməlidir.

Biçilən hissələrin keyfiyyəti yoxlandıqdan sonra bunlar komplektləşdirilir, yəni bu məmulata lazım olan bütün hissələr bir yerə yığılır. Komplektdə bütün

hissələr olması, onların ölçü, fason və s. cəhətcə bir-birinə müvafiq olması yoxlandıqdan sonra bunlar yeşiklərə və təlislərə yığılıb tikiş sexlərinə göndərilir.

Tikili məmulatın maya dəyərində materialların dəyəri 80-90% təşkil edir. Nə qədər parça sərf ediləcəyini göstərən əsas amil ülgülərin sahəsidir. Bu sahə də məmulatın fasonundan, ölçüsündən, uzunluğundan və ehtiyat üçün qoyulan yerlərin miqdarından asılıdır. Lakin sərf edilən parça miqdarca ülgülərdən xeyli artıq olur, çünki parça biçildikdə mütləq itki (qırıntı) əmələ gəlir (ülgülərin aralığında olan yerlər, parçaların başlarından tökülən yerlər, kənarlardan çıxar yerlər i.a.). Tikili məmulata nə qədər parça sərf ediləcəyinə norma qoyulur. Bu haqda texniki norma, fond norması və fərdi sifariş normaları vardır.

Texniki, yaxud məsarif normaları fabriklərdə tətbiq edilir. Texniki normaya trafaret üçün, parça biçilərkən olan itkiyə (ülgülərin arasındakı töküntülərə), sərilen parçaların başlarından tələf olan yerlərə, parçaların kənarlarından çıxan yerlərə, sərilməkdə parçanın yığılmasına parçanın başlarındakı damğalı yerlərə sərf edilən parça daxildir.

Tikiş fabriklərinə parça fond normaları üzrə buraxılır. Fond norması – texniki normadan vtopların başlarından çıxaraq əsas plan məhsuluna istifadə edilməyən xırda qalıqlardan ibarətdir. İstifadə edilməyən tullantılar üçün texniki normaların 1-5,5%-ə qədəri müəyyən edilir.

Fərdi tikiş normaları (atelye üçün) texniki normalardan yuxarıdır [6].

Tikiş istehsalatında texnoloji proses təşkilinin ən qabaqcıl forması, yəni arasıkəsilməyən axın üsulu tətbiq edilir. Bu üsulda bütün texnoloji proses sayrı-ayrı əməliyyatlara bölünür. Bu əməliyyatlar sərf edilən vaxta görə bir-birinə bərabər, yaxud artıq-əskik olur. Məsələn, kişi paltolarının tikilməsi 300 əməliyyatdan, kişi üst köynəyinin tikilməsi 80 əməliyyatdan ibarətdir. Hər bir fəhlə müəyyən bir iş görüb, öz işini qurtararaq yarımfabrikatı başqasına verir. O da öz işini görüb paltarın hissəsini üçüncü şəxsə ötürür və i.a. Hal-hazırda hissələr bir şəxsdən digərinə konveyer vasitəsilə verilir. Bu məqsədlə iş yerləri boyunca ötürücü lent hərəkət edərək paltarın hissəsini yeridir. Fəhlə hissəni lentdən götürüb öz işini

görür və hissəni yenə də lentin üstünə qoyur. Arasıkəsilməz tikiş üsulu əmək məhsuldarlığını yüksəldir və məhsulun maya dəyərini azaldır. Məsələn, pambıqlı kişi paltosunun tikilməsinə fərdi tikişdə 25-30 saat, arasıkəsilməz üsulda isə 7-10 saat sərf edilir. Başqa məmulatlarda da eyni nisbət müşahidə edilir. Arasıkəsilməz üsulda məhsulun keyfiyyəti üzərində təkcə işin sonunda deyil, əməliyyatlar arasında da ciddi nəzarət olmalıdır. Tikiş sexinin son əməliyyatı hazır məmulatın texniki nəzarət şöbəsi tərəfindən qəbul edilməsidir. Məmulat standart tələbatına tam müvafiq surətdə qəbul edilir.

Məmulatın tikişi sadə, çoxfasonlu və çoxçeşidli ola bilər. Sadə tikişli məmulat bir model üzrə hazırlanır. Çoxfasonlu tikişdə məmulat, məsələn, qadın paltosu, kişi kostyumu, eyni zamanda bir neçə növdə və bir neçə fasonda hazırlanır.

Çoxfasonlu və çoxçeşidli əməliyyatda birdən müxtəlif növlü, yaxud bir növdən müxtəlif fasonlu məmulat buraxılır.

Tikiş əməliyyatında maşın və əl işləri tətbiq edilir. Maşın işləri universal və xüsusi tikiş maşınlarında görülür.

Tikiş işlərinin çoxu universal tikiş maşınlarında görülür. Universal tikiş maşınları məkikli və zəncirli maşınlardan ibarətdir. Məkikli maşınlarda parçalar iki sapla tikilir (ikiqat ilmə). Zəncirli maşınlar zəncirli ilmələr salır. Bu ilmələr təksaplı, yaxud cütsaplı ola bilər. Tikiş maşınları təkiynəli və çoxiyənəli (12 iynəyə qədər) ola bilər.

Xüsusi maşınlarda düymə, çarpaz, ilgək, merejka, ilanyolu tikiş, köbələmək və s. əməliyyatlar icra edilir.

Universal və xüsusi maşınlar müxtəlif cihazlarla təchiz edilə bilər, məsələn, bu maşınlarda bafta tikən, kəsən, istiqamət verən, büzmə büzən, qırçınlayan və s. cihazlar olur.

Tikiş işləri ilmə, sıırıq və tikişlə icra edilir. İynənin iki yerdən deşib keçirdiyi sap toxunmasına ilmə deyilir. Parçanın üzərində təkrar olan ilmələr sırası sıırıq

əmələ gətirir. Bir və ya bir neçə sıırıq parçanın iki, yaxud bir neçə hissəsini birləşdirdikdə buna tikiş deyilir.

İlmələr, sıırıqlar və tikişlər həm maşın, həm də əl ilə icra edilə bilər.

İlmələr həm maşın, həm də əl ilə edilə bilər.

Maşın ilməsi. Maşın ilmələri məkik, zəncir, yaxud tamğur, gizli və overlök adlı ilmələrdən ibarət olur [6].

Məkik ilmələri iki sapdan ibarət olur. Bunların biri üst və digəri alt ilməsi adlanır. Üst ilmə parçanın üstündən, alt ilmə isə parçanın altından gedir. Hər iki sap parçanın içində bir-birinə dolaşır. Məkik ilməsi əmələ gətirmək üçün maşının iynəsi yuxarıdakı sapla bərabər parçanı deşib keçir və qayıtdıqda üst sapından bir ilgək salır. Həmin ilgəyi maşının platformasının altında şpulı ilə hərəkət edən məkik tutur. Bundan sonra ilgək platformanın altından çıxaraq məkiklə birlikdə ilməni dartıb bərkidir. Maşının parçanı irəli yeridən aləti onu bir ilmə qədər qabağa yeridir və bununla da ilmənin yaradılması dövrəsi bitmiş olur.

Parçanın hər iki üzündə (üzündə və astarında) məkik ilməsi bərabər punktir sıırıq şəklində olur və tikiş işlərində geniş surətdə tətbiq edilir.

Zəncirli ilmə məkik ilməsindən onunla fərqlənir ki, zəncirli ilmələrdə bir ilmənin ilgəyini ikinci ilmənin ilgəyi, ikinci ilmənin ilgəyinin üçüncü ilmənin ilgəyi tutur və i.s. Bu ilmə parçanın üst tərəfindən punktir sıırıq əmələ gətirir, alt tərəfində isə zəncir şəklini alır. Zəncirli ilmə başlıca olaraq papaqların bəxyələnməsində (kənarların bəxyəsində) tətbiq edilir. Zəncirli ilmələr təksaplı və cütsaplı olur.

Gizli ilmə ondan ibarətdir ki, iynə əsas parçanı deşib keçmir, ona azacıq ilişir. Bu səbəbdən gizli ilmə ancaq bir tərəfdən görünür. Belə ilmələr yaxalıq, döşlük, şalvarın, yubkanın (tumanın) və pencəyin aşağısı bəxyələndiyi zaman tətbiq edilir.

Overlök ilməsi də zəncirli ilmə kimi əmələ gəlir. Bu ilmə parçaların köbələnməsi, materialların kənarlarının bəxyələnməsi və şalvar cibinin yanlarının köbələnməsi üçün tətbiq edilir.

Əl ilmələri. Əl ilmələrinin əsas növləri bəxyə, sıırıq, köbə, gizli, seyrək, ilgək və bərkitmə ilmələrindən ibarətdir.

Bəxyə ilməsi quruluş və icrası cəhətcə ən sadə olub, parçanın müvəqqəti birləşdirilməsi (məsələn, üz materialı hissələrinin astarla birləşdirilməsi), maşın tikişinə hazırlamaq və s. üçün tətbiq edilir.

Sırıq ilməsi pencək və jaketlərin döşlüklərinin, yaxalıqların alt tərəfinin və aralıq materiallarının üz materialı ilə möhkəm birləşdirilməsi üçün tətbiq edilir.

Köbə ilməsi o zaman tətbiq edilir ki, maşınla sıırmaq çətin ola, yaxud tikişdən çox elastiklik tələb edilə. Bu ilmələr, məsələn, şalvarın sağ və sol tərəflərinin bitişdirilməsində (qış paltolarında), yaxalığın uclarının yaxa altı ilə birləşdirilməsində tətbiq edilir.

Gizli ilmə paltarın üzü ilə astarının bir-birilə, yaxud astar hissələrinin bir-birilə bitişdirilməsi üçün (məsələn, astarın kürəyi ilə ədəklərinin bitişdirilməsi və s.) tətbiq edilir.

Seyrək ilmələr paltarın ayrı-ayrı hissələrinin kənarlarının bərkidilməsi, sıxlaşdırılması və yaxalıqların, qapaqların və yun parça kostyumların yaxalarının bəzəyi üçün tətbiq edilir. Bu ilmənin quruluşu ilgək formasında olur.

Ilgək ilməsi palto, kostyum və s. ilgəklərinin ətrafını tikmək üçün tətbiq edilir.

Bərkidici ilmə ciblərin, ilgəklərin və büzmələrin uclarının bərkidilməsi və məmulata bəzək üçün tətbiq edilir.

Sırıqlardan ən çox işlənəni ilanyolu və şəbəkəli sırıqlardır.

Ilanyolu sırıqlarda ilmələr sıırıqın köndələnində yerləşir. Ilanyolu sırıqlar seyrək və sıx ola bilər. Sıx və eyni zamanda ensiz ilanyolu sırıqlara hamar sıırıq deyilir. Ilanyolu sırıqla tüklər, krujevalar və aplikasiyalar tikilir. Bu sırıqlar həm də məmulatın bəzəyi üçün tətbiq edilir.

Şəbəkəli sıırıq müxtəlif formalı deşiklər açıb kənarlarını sapla tikməyə deyilir. Bu sıırıq sadə, ilanyolu, naxışlı və müxtəlif formada deşiklərdən ibarət ola

bilər. Şəbəkəli sıırıq uşaq və qadın donlarının, qadın, yeməxana və yataq dəyişəyinə tətbiq edilir.

Tikişlər bitişdirici tikişdən və kənar tikişlərindən ibarətdir. *Bitişdirici tikiş* o tikişə deyilir ki, parçaları bitişdirsin. *Kənar tikişi* isə parçaların kənarını düzəldən tikişlərə deyilir. Bitişdirici tikişlər sadə və mürəkkəb olur. Sadə bitişdirici tikişlə paltarın hissələrinin kəsik yerlərinin açıq olan kənarları bitişdirilir. Bu tikiş paltar istehsalında geniş tətbiq edilir. Mürəkkəb bitişdirici tikişlərlə paltarın ayrı-ayrı hissələri bir-birilə bitişdirilərək qıraqları da içəri bükülür. Mürəkkəb tikişlər başlıca olaraq dəyişək tikişində tətbiq edilir.

Tikişlərin eni müxtəlif olur. Tikişin eni – sıırıqdan parçanın kənarına qədər olan məsafəyə deyilir. Tikişlər möhkəm, elastik və təmiz olmalıdır. Sapın nömrəsi 1 sm-də olan ilmələrin sayı və habelə ümumiyyətlə tikişlər standart normalara müvafiq gəlməlidir.

Ən çox tətbiq edilən tikişlər – sadə tikiş, zahiri tikiş, ara tikişi və kənar tikişidir.

Sadə tikiş vasitəsilə paltoların əsas hissələri bir-birilə (kürəyi – ətkələri, qolları – oyuqları ilə) bitişdirilir. Bundan başqa, həmin tikiş yun parçadan olan hər növ paltarların qollarının, boyunluğunun yaxasının, ələyinin və s. hissələrinin köbələnməsi üçün tətbiq edilir.

Zahiri tikiş demisezon palto və kostyumların kürək hissəsinin ətkələri bitişdirilməsi üçün (böyür və çiyin tikişi) və qolların hər hissəsinin bir-birilə bitişdirilməsi üçün (dirsək tikişi) tətbiq edilir. Bundan başqa, zahiri tikiş böyür və çiyin, ətkə və kürək tikişlərinin, pambıq parçadan olan şalvarların yan tikişlərinin, qolların dirsək tikişlərinin və s. yerlərdəki tikişlərin bəzəyini təşkil edir.

Ara tikişi dəyişək və donlar üçün tətbiq edilir. Bundan başqa, pambıq parçalardan astarsız tikilən məmulat üçün və şalvarın dal və yan cibləri üçün tətbiq edilir [6].

Kənar tikişi parçanın kənarını sökülməkdən saxlayır. Bu tikiş həm də bəzək üçün, paltonun aşağısı üçün, qollar və s. hissələr üçün tətbiq edilir.

Son zamanlar tikili məmulat hissələrini yapışqanla bitişdirmək üsulu tətbiq edilməkdədir. Burada sintetik qatranlardan hazırlanan və termik-yapışdırıcı xassəsi olan yapışqan işlənir. Tikili məmulat hissələrini bir-birinə yapışdırmaq üçün həmin hissələrin birinə və ya hər ikisinə yapışqan sürtüb, bu hissələri bitişdirir, isti ütü çəkir, yaxud presləyir və soyudurlar. Yapışqan üsulu ilə olan tikişlər həm möhkəm, həm də elastik olur.

Yuxarıda göstərilən maşın işlərindən başqa, tikiş istehsalatında düymə tikmək, ilgək açıb ətrafını tikərək bərkitmək işləri də görülür.

Düymələr ilgəklərlə taraz olaraq maşın, yaxud da əl ilə tikilir. Düymələr məkik və təksaplı zəncirli ilmələrlə tikilir. Düymə tikilərkən sıırıqdakı sapların istiqaməti düymələrin formasından asılı olaraq müxtəlif vəziyyət alır. Məsələn, dördgözlü düymələr tikildikdə, saplar çox vaxt paralel və çarpaz vəziyyət alır. İkigözlü düymələr tikildikdə saplar düymələrə nisbətən köndələn vəziyyət alır. Düymələr möhkəm tikilməlidir. Düymələrin möhkəm tikilməsi sapın keyfiyyətindən və bərabər dərəcədə dartılmasından asılıdır. Üst paltarına düymə tikəndə, düymə ilə materialın arasında azacıq məsafə (ayaqcıq) qalmalıdır ki, paltar düymələndikdə ilgəkli əmək düymənin altında yerləşə bilsin.

Kostyumluq parçalardan tikilən paltarlarda ayaqcığının ucalığı 0,3-0,4 sm, paltoluq parçalardan isə 0,5-0,6 sm olmalıdır. Həmin ayaqcıqlara 4-6 dəfə sap sarınmalı və sapların ucları bərkidilməlidir.

İlgəklərin ətrafı məkik və zəncirli ilmələrlə maşında tikilir. Dəyişəklərdə əksərən məkik ilmələri, üst geyimində isə ikisaplı zəncirli ilmələr tətbiq edilir.

Maşınla bərkidilən ilgəklərin də təyinatı əl ilə tikilən ilgəklərinki kimidir.

Dekorativ – bəzək əməliyyatları ilgək yeri açılıb ətrafı tikilməsindən, düymələrin, knopkaların, toqqaların tikilməsindən, şəbəkəli sıırıqlardan, kanat, qabarıq, qarmonu və yatıq qırçınlar vurulmasından, bəzək tikişi, krujeva, aplikasiya tikilməsindən və s. ibarətdir.

İlgək əsasən iki növ olur ki, bunlardan biri ətrafı tikilən, digəri isə köbəli ilgəklərdir. Tikilən ilgəyin ətrafı əl və ya maşınla sapla, yaxud qarusla tikilir. Bu

ilgəklər başlıca olaraq kişi palto və kostyumunda və şalvarlarda, köbəli ilgək isə əsasən qadın palto və kostyumlarında açılır.

İlgəklər forma cəhətcə üç növ olur: bir başı girdədeşikli – gözlü ilgəklər, düz yarıq şəklində olan ilgəklər və gen qabarıq ilgəklər – rus ilgəyi.

İlgəklərin gözəl, qabarıq və möhkəm olması ilmələrin səlis dartılmasından asılıdır. İlgəyin möhkəmliyi onun düzgün açılmasından başqa, parçanın və sapın da keyfiyyətindən və ilmələrin sıx və seyrəkliyindən də asılıdır. Məsələn, sapı tökülən parçalarda ilgəklər tez dağıldığına görə onların ilgəyini enli ilmələrlə bərkitmək və içərisinə aralıq materialı qoymaq lazımdır.

Kant – bəzək tikişi olub ya qaytanla, yaxud qaytansız tikilir. Qaytansız kant ondan ibarətdir ki, 1-2 sm enində parça zolağı ikiqat edilib parçanın kəsik yerinə bəxyələnir və sonra bitişdiriləsi hər iki hissənin üzərinə qatlanıb parçanın kəsik yerindən bərabər məsafədə tikilir. Qaytanlı kant da qaytansız kant kimi tikilir, lakin ensiz parça zolağının içərisinə istənilən yoğunluqda qaytan qoyulur.

Qabarıq bəzəyi hazır məmulat hissələrinin (qol, cib, kürək) üzərindəki qabarıqlardan ibarətdir. Qabarıqlıq müxtəlif şəkilli sıırıqlarla, yaxud isladib ütüləməklə yaradılır.

Qarmonu qırçın – parçada əmələ gətirilən narın qabarıq damarlardan ibarətdir. Bu bəzək xüsusi qırçınlama maşınlarında yaradılır. Qarmonu qırçın parçalardan bluzkaların və donların qol və boyunluğuna bəzək verilir.

Yatıq qırçın yastı çinlərdən ibarətdir. Bunlar maşınlarda hazırlanır. Yatıq qırçın salınmış parçadan yubka tikilir və paltar bəzəyi üçün istifadə edilir.

Ütüləməklə tikili məmulata və onun ayrı-ayrı hissələrinə lazımi forma və zəhəri gözəllik verilir. Məmulat iş arasında da, axırda da ütülənir. İş arasında ütüləmək (tikişlərin ütülənməsi və preslənməsi, döş hissəsinin ütülənib düzəldilməsi və s.) məmulat tikildiyi zaman onun ayrı-ayrı hissələrini müəyyən formaya salmaq üçün icra edilir.

Son ütüləmə məmulat tamamilə hazır olduqdan sonra icra edilir.

Yun parçalardan tikilən paltarın ütülənməsinin çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Məmulat əl ütüsü, elektrik və mexaniki ütülər və mexaniki ütü presləri ilə ütülənir. Müxtəlif quruluşlu və müxtəlif təyinatlı mexaniki ütü presləri əl işini asanlaşdırır, keyfiyyəti yüksəldir və əmək məhsuldarlığını artırır.

Ütüləmə bir neçə növdən, yəni yastı ütüləmə, yarma ütüləmə, büzmə ütüləmə, press ütüləmə, dartma ütüləmə, buxar ütüləməsi və s. ütüləmə əməliyyatlarından ibarət olur.

Yastı ütüləmə əməliyyatı parçanın üzünün düzəldilməsi və habelə əzilən hissələrin emal edilməzdən qabaq hamarlanması üçündür.

Yarma ütüləmədə tikiş iki tərəfə yatırılıb ütülənir. Yarma ütüləmə pencək və paltarların yan tikişlərini, qol tikişlərini və s. yatırıb düzəltmək üçündür.

Büzmə ütüləmə parçanın ayrı-ayrı yerlərinin yığılması və parçada qabarıq forma əmələ gətirilməsi məqsədilə tətbiq edilir. Büzmə ütü əməliyyatı yaxa və başqa hissələr üçüntətbiq olunur.

Press ütüləməsi paltarın ayrı-ayrı hissələrinin (cib, yaxa, boyunluq və s.) hazırlanması və bəzi yerlərinin nazildilməsi üçündür.

Dartma ütüləməsi paltarın bəzi hissələrinin, məsələn palto və pencəyin boyunluğunun alt qatının, qolun yuxarı tərəfinin və şalvarın dal tərəfinin dartılması üçündür.

Buxar ütüləməsi hazır məmulatın parıltısını buxarla ləğv etmək üçündür. Buxar ütüsü ən axırncı ütüləmədir.

Hazır məmulatın son arayışlanması – onun əl, yaxud elektrik şotka ilə saplarını və tozunu təmizləməkdən ibarətdir.

FƏSİL II. TƏDQIQAT HISSƏSİ

2.1. Tikili malların çeşid ekspertizası

Tikili malların çeşidi xeyli mürəkkəb və genişdir. Tikili paltar preyskurantında müxtəlif parçalardan tikilmiş cürbəcür fason, ölçü və uzunluqda (boyda) paltar növləri olur.

Tikili məmulat müəyyən ölçülərdə və boylarda buraxılır.

Tikili məmulatın ölçüsü insanın döşü çevrəsinin yarısı ilə ifadə olunur. Ölçü xətti insanın kürəklərindən, qoltuqları altından və döşünün ən enli yerindən keçən çevrədən ibarətdir. Məsələn, döşün çevrəsi 100 sm olduqda, tikili məmulatın ölçüsü 50 olur və i.a.

Preyskurantlara görə kişi paltarları 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58 və 60 ölçülərdə istehsal edilir.

Qadın paltarları da həmin ölçülərdə (58 və 60 ölçüdən başqa) tikilir.

Tikili məmulatın uzunluğu boya görə təyin edilir (boy – adamın başı açıq, lakin ayaqqabı ilə olan ucalığıdır). Boy dabandan təpəyə qədər ölçülür. Standartlara görə kişi və qadın paltarı ən çox rast gələn boylara müvafiq olaraq beş ölçüdə tikilir.

Məktəb yaşlı uşaqlar üçün üst paltarı və dəyişəklər iki ölçüdə, bağça və yasli uşaqları üçün üst paltarı və dəyişəklər bir ölçüdə tikilir.

Kişi dəyişəkləri də üst paltarı ölçüsündə tikilir, lakin kişi və oğlan uşaqları köynəyinin ölçüsünü təyin edərkən döş çevrəsinin yarısından başqa, boynunun da çevrəsi nəzərə alınır. Hər ölçüyə (döş çevrəsinin yarısına) boynun müəyyən çevrə ölçüləri müvafiq olmalıdır.

Kişi şəltələrə (tumanları) də köynək ölçülərində tikilir, lakin hər şəltə ölçüsünə müəyyən kəmərlər çevrəsi ölçüləri müvafiq gəlməlidir.

Məktəb yaşlı uşaqlar üçün şəltə və trusiklər 32, 34, 36, 38, 40 və 42 ölçülərdə, bağça yaşlı uşaqlar üçün isə 24, 26, 28 və 30 ölçülərdə tikilir.

Məktəb yaşlı uşaq şəltələri iki uzunluq ölçüsündə, bağça yaşlı uşaqlar üçün isə bir uzunluq ölçüsündə tikilir.

Qadın dəyişəkləri 44, 46, 48, 50, 52, 54 və 56 ölçülərdə tikilir.

Ayrı-ayrı əhali tələbatı xüsusiyyətlərindən asılı olaraq sənaye və ticarət təşkilatları arasındakı razılığa əsasən, həmin nümunəvi cədvəl dəyişdirilib ölçü və boylar üçün başqa faizlər təyin edilə bilər. Yerlərdə tikiş müəssisələri üçün ölçü və boyların faizləri cədvəli mövsümlərlə, həm də hər mövsümdə bir ay qabaq təsdiq edilməlidir.

Ticarət təşkilatlarının sifarişləri ölçü və boy cəhətdən nümunəvi cədvəldən fərqli olsa da, tikiş müəssisələri bu sifarişləri qəbul və icra etməlidir. İri ölçüdə (58-60) və iri boğda (VI-VII) olan tikili məmulat tikiş müəssisələrində ticarət təşkilatlarının xüsusi sifarişləri ilə hazırlanır.

Palto, yarım palto, pencək, jaket, kurtka kimi üst paltarları müxtəlif növdə olmasına baxmayaraq, eyni hissələrdən ibarət olur və bir-birindən təkcə ölçü, forma və fason cəhətcə fərqlənir.

Palto, yarım palto, pencək, kurtka və jaketin əsas hissələri – kürək, iki (sağ və sol) ətəkdən ibarət olan qabaq hissəsi, qol və boyunluqdur.

Kürək hissəsi (ortadan tikişi olan və olmayan) iki (sağ və sol) ətəklə, yanalardan əan tikişi ilə və çiyin xəttində çiyin tikişi ilə bitişdirilir. Ətəklərin qabaq kənarlarına yaxa deyilir. Yaxanın içəri tərəfinə paltonun əsas parçasından bir zolaq tikilir. Buna yaxaaltı deyilir. Yaxaaltının zahirə çıxan yuxarı hissəsinə döşlük (laskan) deyilir.

Yaxanın üz parçası ilə astarı arasına parusin qoyulur, ilgək yerlərində həmin parusin parçasına kolenkor da tikilir. Yaxanın yuxarisına (döş hissəsinə) içəridən təbii, yaxud süni tüklərdən (kapron) ibarət parça qoyulur.

Yaxalara qoyulan parusinlə tüklərdən ibarət olan parça birlikdə sıvrılır. Tükdən olan parçanın tükləri paltonun əsas parçasını deşib çıxmasın deyə, onun kənarına pambıq parçadan köbə tikilir. Döşlüyün və yaxanın kənarlarına möhkəm olmaq və uzanmaqdan saxlamaq üçün xüsusi lent haşiyə qoyulur.

Qol iki hissədən, yəni üst və alt hissədən ibarət olur. Bunlar qabaqdan və daldan (dirsək tikişi) tikilib bitişdirilir. Qolun qabaq və kürəklə bitişən yerinə (kürək hissəsindəki və yaxadakı oyuğa) oyma deyilir. Qolun üst yarısının yuxarı oval hissəsi okat adlanır. Çiyin tikişi ilə oymanın kənarına altdan sıyrılanmış parusindən çiyinaltı qoyulur. Palto (fasona görə) belə yapışmalı olduqda qolun altından oyma ilə cibin arasını qarsırlar.

Boyunluq iki hissədən, yəni üst (əsl boyunluq) və alt (boyunluqaltı) hissədən ibarətdir. Boyunluq öz formasını saxlasın və elastik olsun deyə, boyunluqaltı parusin parçası ilə sınıdır. Boyunluq boğazlığa tikilir.

Döş hissəsinin dolğun görünməsi üçün boğazlığın qabaq tərəfindən qarsırlar.

Bu əsas hissələrdən başqa, həmin tikili məmulatda adətən cib də olur. Cib üstədən tikmə və altdan qoyulmuş olur. Altdan qoyulan ciblər ədəklərin yan tərəflərindən açılır. Cibin içəri ağzı içəriyə qatlanır, çöl ağzına isə qapaq qoyulur. Qapaq qoyulan xətt üzrə tikiş gedir. Cib ciblik parçadan tikilir. Cibin yuxarı hissəsində qapağın altına həmin parçadan astar qoyulur. Qış paltosunun daxili ciblərinin ağzına öz parçasından köbə qoyulur.

Kişi üst paltarı – palto, yarımpalto, plaş, rezinlənmiş palto, kostyum, şalvar, pencək, kurtka, tolstovka və gimnastyorkadan ibarətdir.

Palto. Paltolar 3 növdə buraxılır: qış, demisezon və yay paltoları.

Qış paltosuna pambıq, yaxud vatin qoyulur, boynu adətən xəz olur. Qış paltosu mahud, drap və bobrik kimi yun parçalardan tikilir. Astar üçün ipək (sarja, radome, syura) və pambıq parça (satin, sarja) işlənir. Astar paltarın üz materialının rənginə uyğun olmalıdır.

Üz materialı ilə astar arasına pambıq, yaxud vatin qoyulur. Astar ya boş durur, yaxud pambıqla birlikdə aşağıya və ya belə qədər sıyrılmış olur. Pambıq qatının möhkəm olması üçün onun üzünə içəri tərəfdən köhnə parça və ya tənzif çəkirlər.

Astarı boş olan paltolara qoyulan pambıq hər iki tərəfdən tənzifə sınıdır. Paltonun kürək və ədəklərinin yuxarı hissəsinin pambığının aşağılarıncından qalın

edirlər. Qollara qoyulan pambıq kürək və ətəklərə qoyulan pambıqdan bir qədər nazik olmalıdır.

Boynuna xəz qoyulanda parusinklə əsas parçanın arasına nazik qat pambıq döşənir.

Qış paltosu təkyaxalı, cütyaxalı, kürəyi qatlı və qatsız, bütöv, şlissəli kəsik, kəmərlə, kəmərsiz, dalı kəmərlə, dalı kəmərsiz, qolu adi düz, şlissəli, manjetlə, reqlan fasonlu, boyunluğı düz, bütöv, öz materialından, astarlı və xəzli, tikili, düymələnen və s. fasonlarda olur.

Qolları reqlan fason bişiləndə paltonun boğazlığından başlanır, tikiş boyunluqdan başlanaraq manjetə qədər qolun üstü ilə gedir.

Demisezon palto da qış paltosu kimi və eyni materiallardan tikilir, lakin pambıqsız, yaxud vatinsiz olur və boynuna xəz qoyulmur.

Yay paltosu demisezon palto kimi, lakin şeviot, koverkot, qabardin, boston, triko kimi yüngül yun parçalardan tikilir. Yay paltosu əksərən təkyaxalı və gen-bol fasonda tikilir. Yay paltosunun qolları çox vaxt reqlan fason bişilir.

Yarımpalto. Yarımpalto paltodan 24 sm qısa olur. Yarımpaltoların çox zaman kaketkası və dikinə kəsilmiş cibləri olur. Ciblərinin ağzına parçasından köbə qoyulur. Yarımpaltolar yun parçalardan və pambıq mahuddan tikilir.

Plaş. Plaş pambıq parçalardan (saya boyaqlı çesuça, xam polotno, triko, roqojka, melanj, koverkot, kolomenkadan) tikilir. Plaş da palto quruluşunda tikilir. Plaş təkyaxalı, cütyaxalı, kürəyi kəmərlə və yarıqlı, qolları kəmərlə, cibləri yanlardan kəcinə kəsilmiş, yaxud üstdən qoyma olur. Ciblərin ağzına öz parçasından köbə qoyulur. Plaşın başlığı da olur, başlıq plaşa düymələnilir.

Rezinlənmiş palto. Rezinlənmiş paltolar rezinlənmiş ikiqat pambıq, yun və ipək parçalardan tikilir. Üzünə rezinlənmiş pambıq parçalardan diaqonal, koverkot, reps və s., astarına isə çit və tualdenor işlənir. Yun parçalardan üzünə kəşmir və rekord, astarına yarımyun şotlanka sərf edilir. Ipək parçalardan üzünə ştapel lifli sarja, astarına isə çit sərf edilir.

Rezinlənmiş paltolar təkyaxalı və cütyaxalı tikilir. Kürəyi bütöv və kəsik olur. Qolları adi və reqlan fason biçilir. Bunlar düz, yaxud kəmərli olur. Cibləri kəsik və ya üstədən qoyma olur. Ilgəkləri açıq, yaxud üstü örtülü olur. Bu paltolar kəmərli və kəmərsiz tikilir.

Kostyumlar qrupuna kostyum, tolstovka, gimnastyorka, kurtka, şalvar və xizək kostyumları daxildir.

Kostyum. Kostyum iki növdə tikilir. Bunlar ya ikilik (pencək və şalvar), yaxud üçlük (pencək, şalvar və jilet) olur.

Kostyumlar yun, mahud və triko, şeviot, koverkot, boston və s. bu kimi kamvol yun parçalardan tikilir. Pambıq parçalardan kostyumlara triko, şeviot, koverkot, diaqonal və roqojka, kətanlardan isə ağardılmış roqojka, xam və ağardılmış kolomenka işlədilir. Kostyumun astarına pambıq parça (satin, lastik, sarja) və habelə yarımipək parçalar (syura, radome, sarja və s.) qoyulur. Kostyumun qollarına xüsusi sarja, cibinə isə ciblik parça qoyulur. Əlavə material olaraq kostyum üçün yaxa parusini, tük parçası, kolenkor və s. işlənir.

Kostyumun pencəyi əsas etibarilə paltoda olan həmin hissələrdən ibarət olur, lakin pencək quruluş və material cəhətcə paltodan fərqlənir. Pencək paltodan 39-47 sm, qolları isə 1 sm qısa olur. Pencəyin yan cibləri paltonunkundan bir qədər yuxarıdan açılır və ədəklərinin bir-birinin üstünə keçən hissəsi bir qədər kəm olur. Pencəyin döş hissəsində xüsusi biçim və ütü vasitəsilə qabarıqlıq əmələ gətirilir. Pencəyin ədəklərinə sabit forma vermək və elastik etmək üçün üst materialı ilə astarının arasına yaxa parusini qoyulur. Həmin parusin pencəyin döşünə də keçir.

Pencəyin döş hissəsinə içəridən təbii at qılından, yaxud süni tükdən (kaprondan) hazırlanmış parça qoyulur.

Yaxa parusini tüklə birlikdə sınıır. Tüklər üst parçasını deşib çıxmasın və tükdən olan astarı büzməsin deyə, tük parçasının kənarına pambıq parçadan köbə qoyulur. Döş qatının forması sabit olmaq üçün oraya qoyulan parusin gizli sıırıqla üst parçasına sınıır. Yaxanın qırağına xüsusi lent – haşiyə qoyulur. Haşiyə yaxanı şax saxlayır və uzanmağa qoymur. Yaxanın kənarında ilgək açılan yerlərdə

parusinə bir zolaq kolenkor sırmır. Çiyin tikişinin altına və qol oymasına çiyinaltı qoyulur. Döş qatı və yaxalığın qıraqları ya qatlanıb tikilir, ya üstündən maşınla sıx və ya seyrək tikiş gedilir.

Pencəklər təkyaxalı, cütyaxalı, adi və uzun fasonlu olur. Təkyaxalı pencəyin sol yaxasında iki-üç yarma ilgək açılır, sağ tərəfə isə həmin qədər düymə tikilir. Cütyaxalı pencəyin təkyaxalı pencəkdən fərqi ondadır ki, hər iki ələyinə düymə tikilir. Ədəkləri nisbətən enli olur və bir-birinin üstünə keçir.

Cütyaxalı pencəyin sol ələyi 8-14 sm sağ ələyin üstünə gəlir, təkyaxalı pencəkdə isə 3-4 sm keçir. Bundan başqa, cütyaxalı pencəyin ədəkləri düz olur, təkyaxalı pencəyinsə ədəkləri düz, yaxud yuvarlaq ola bilər.

Pencəklər gen, fantazii fason (bel hissəsi az-çox qarsılmış), kaketkalı, kürəyi bütöv, yaxud kəsik, hamar fason, qatlı və dalı kəmərlə ola bilər. Pencəyin döş qatı, yan cibi, üstədən qoyma cibi, cib qapaqları və sol döşə qoyulan döş cibi olur.

Kostyum şalvarı pencəyin materialından və eyni ölçüdə tikilir. Bu şalvar iki arxa hissədən və iki də qabaq hissədən ibarət olur. Bu hissələr bir-birilə yarlardan gedən yan tikişi ilə və içəri tərəfdən gedən addım tikişi ilə bitişdirilir. Şalvarın hər iki hissəsi oturaq tikişi ilə (slonka) birləşir.

Şalvarın qabağında qulfikli yarıq olur. Bu yarağın sağ tərəfində dörd düymə, sol tərəfində isə eyni miqdarda ilgək olur. Kəmərdən aşağı hər tərəfə bir toqa tikilir. Kəmərin özünə isə bir neçə yerdən körpü tikilir. Kəmərin altına altı ədəd aşırma düyməsi tikilir. Kəmərin davamlı olması üçün astarla əsas materialın arasına parusin qoyulur. Kostyumun şalvarına isə pencəyin qoluna qoyulan parçadan qoyulur.

Şalvarın dörd cibi olur. Bunların ikisi yan tərəfdə, yaxud qabaqda (kəcinə açılmış), biri şalvarın arxadan yuxarısında, biri də saat üçün qabaqdan kəmərin sol hissəsində.

Ölçüsündən asılı olaraq şalvarın ayağının ağzı 27-32 sm olur. Şalvarın ayağı ağzının eni ölçülür və boylar cədvəlində göstərilir. Şalvarın ayağının ağzına 3,5-4 sm endə manjet qoyulur. Bəzi fason şalvarlar manjetsiz tikilir. Daxili tikişlərin

qıraqları köbələnir, yaxud əlavə tikişlə bərkidilir. Şalvarın ayağının manjeti didilməsin deyə, içəridən aşağısına xüsusi tesma tikilir.

Yun şalvarın qabaq hissəsinin astarına satin, lastik, yaxud ipək parçadan astar qoyulur. Bundan məqsəd şalvarın dizini dartılıb genəlməkdən saxlamaqdır. Şalvarın qabaq və arxa tərəflərinin ortası ütülənməlidir.

Jilet – kürək və iki əmək hissəsindən ibarətdir. Jilet biryaxalı və ikiyaxalı ola bilər. Jiletin əməkləri pencəyin üz materialından, kürəyi isə pencəyə qoyulan astandan tikilir. Jiletin kürəyinə və əməklərinə qoyulan astar pencəyin qoluna qoyulan parçadan olmalıdır. Jiletin bel xəttinin tuşunda yan tikişlərə iki yan kəməri tikilir ki, jileti çəkib belə kip yatırırsın. Jiletin 3-6 düyməsi, yan tərəflərdən iki aşağı və iki də yuxarı cibi olur. Ciblərin ağzı öz parçasından köbələnir.

Tək satılan pencək. Tək satılan pencəklər triko, şeviot, qabardin və mahud kimi parçalardan əksəriyyətcə təkyaxalı tikilir. Bunların kürəyi düz fason, kaketkalı, kəsik, beldən boğulmuş, qabağı və kürəyi qırçınlı, dalı kəmərlı, kəmərlı, döşü qatlı (laskanlı) və cibləri müxtəlif fasonlarda olur.

Kurtka. Kurtkanın pencəkdən fərqi ondadır ki, kurtka adətən təkyaxalı tikilir və yuxarıya qədər düymələnir. Kurtkalar triko, şeviot, mahud kimi yun parçalardan, triko, koverkot və bu kimi pambıq parçalardan tikilir. Pambıq parçalardan olan kurtkalar astarsız tikilir.

Tolstovka. Tolstovkalar yüngül kamvol, mahud, pambıq və kətan parçalardan tikilir. Pencəkdən fərqli olaraq tolstovkanın yaxasına və döşünə aralıq materialı qoyulmur. Yalnız ilgək və düymə tikilən yerlərin altına pambıq parçadan zolaqlar qoyulur.

Tolstovkalar düz və kaketkalı tikilir, əməklərində və kürəyində büzmə olur.

Tolstovkanın əməklərində iki yuxarı və iki aşağı cib açılır və ya üstədən qoyulur. Tolstovka bel xəttinə qədər astarlı, yaxud tamam astarsız olur. Tolstovkanın boyunluğı başa qədər düymələnir, yaxud pencək kimi açıq olur. Tolstovkanın qollarının ağzına manjet qoyulur və düymələnir. Öz materialından kəməri olur. Kəmər toqa ilə, yaxud düymə ilə bağlanır.

Gimnastyorka. Gimnastyorkalar pambıq, yun (mahud, yaxud kamvol) parçalardan tikilir. Gimnastyorkanın kürəyi bütöv və gen olur. Boyunluğu dik olub, iki düymə idə düymələnir, yaxud qatlama olur. Qollarının ağzında düyməli manjet olur. Gimnastyorkanın döşündə iki cib açılır, yaxud üstədən qoyma olur.

Şalvar. Yuxarıda göstərilən kostyum şalvarından başqa tək satılan şalvarlar da olur. Bunlar idman və süvari şalvarlarından ibarətdir. tək satılan şalvarlar quruluş cəhətcə kostyum şalvarından fərqlənmir. Bunlar da həmin materiallardan, həm də xüsusi zol-zol və ağ şalvarlıq parçalardan (yun, pambıq, kətan) tikilir. Bu şalvarların ağzı manjetli və manjetsiz olur. Bunların dal cibi və saat cibi olur.

Ağ şalvarlara metal toqa əvəzinə düymə tikilir. Metal toqa tikilmiş olduqda yuyulan zaman çıxarılır.

Idman şalvarları yun parçalardan əksəriyyətcə trikodan və habelə pambıq parçalardan (mahud diaqonal, koverkot və velveton) tikilir. Idman şalvarı adətən gen olur, aşağısı iki düymə ilə düymələnən manjetin üstünə düşür. Bəzən manjet əvəzinə aşağısına rezin salınır.

Süvari şalvarları yundan olan nazik mahud və şeviot, qabardin, triko, boston kimi kamvol parçalardan və diaqonal kimi pambıq parçalardan tikilir. Süvari şalvarlarının dizi dar, yanları isə kəmərdən başlayıb, dizdən bir qədər yarıya qədər gen olur. Süvari şalvarı dizdən daralır və aşağısına üzəngi tikilir, yaxud düymə ilə bağlanan yarıq açılır.

Xizək kostyumu. Xizək kostyumları velveton, bayka, moleskin, bamazı və zamşa kimi tiftikli pambıq parçalardan, yaxud şeviot, triko və mahud kimi yun parçalardan tikilir.

Xizək kostyumunun bluzkası müxtəlif fasonlarda, yəni təkyaxalı, cütyaxalı, kaketkalı, qatlı, kəsmə və ya üstədənqoyma cibli, düyməli, zəncirli, yaxası axıra qədər bağlı və ya açıq olur. Bunların boyunluğu qatlama və bütöv, qolları gen olur. Qolunun ağzı muftalı, manjetli və bəzən də reqlan fason olur. Bluzkaların belə kip yatan kəməri olur.

Xizək kostyumunun şalvarı zahirdən idman şalvarına bənzəyir. Şalvarın aşağısı manjetli, rezinli və ya düyməli olur.

Qadın üst paltarı palto, kostyum və donlardan ibarətdir.

Qadın paltarının əsas hissələri də kişi paltarı hissələri kimidir. Qadın üst paltarları ilə kişi paltarlarının arasındakı əsas fərq biçimindədir. Bundan başqa, qadın paltarları kimi paltarları kimi soldan sağa deyil, sağdan sola düymələnir, həm də qadın paltarlarının ilgəkləri sapla bərkidilməyib, bunlara köbə qoyulur. Qadın paltarlarında astarla pambıq sallana dayanır, astara qoyulan pambıq və vatin isə tənzif və ya əski-püskü arasına tikilir. Astar pambıq qatından uzun olub, pambığın üstündən 6-10 sm içəri qatlanmalıdır. Qadın paltarı nisbətən yüngül və müxtəlif materiallardan və çox fason və bəzəklərlə tikilir.

Paltolar qrupuna palto, yarımpalto və rezinlənmiş paltolar daxildir.

Palto. Paltolar üç növdə hazırlanır: qış, demisezon və yay paltoları.

Qış paltoları triko, şeviot, boston və mahud kimi xalis yun və yarımıyun parçalardan tikilir. Bunların astarı pambıq, satin və sarjadan, yaxud radome, liberti, krepdeşin və syura kimi ipək və yarımipək parçalardan olur. Paltolar gen, beli kip və yarımkip, təkyaxalı, cütyaxalı, hamar, kürəyi və ətəyi qabarıq və beli qırçınlı olur. Cibləri kəsmə və üstdən qoyma, qolları, boyunluğu və manjeti müxtəlif fasonlarda olur. Qış paltosunun boyunluğuna adətən xəz qoyulur. Qış paltosunun başqa hissələrinə də (ətəyinin aşağısına, qollarının ağzına) xəz qoyula bilər.

Demisezon palto yüngül draplardan, bobrikdən, mahuddan, şeviotdan və trikodan tikilir. Demisezon paltoların fasonları çox və müxtəlifdir. Bunlar gen, yarımkip, kip, təkyaxalı, cütyaxalı, bütöv və ya kürəkli, uzun, büzməli və qabarıq tikişli olur.

Cibləri kəsmə və üstdən qoyma, qolları adi və reqlan fason olur. Bu paltoların üst kəməri və manjeti olur. Bunlar boyunluqsuz, yaxud boyunluqlu tikilir.

Boyunluqlar dik fason, şal fason (bütöv) və qatlama olur. Bu paltolar kəmərlili, ya kəmərsiz tikilir. Demisezon paltolara aşağıya qədər, yaxud bel xəttinə qədər astar qoyulur.

Bəzən bel xəttinə qədər birqat nazik vatin qoyulur. Demisezon paltonun aşağısına, ədəklərinə və qollarına xəz qoyula bilər.

Yay paltosu koverkot, qabardin, boston, triko və s. sayə boyanmış, melanj və ya əlvən saplı nazik kamvol və mahud parçalardan tikilir.

Demisezon və yay paltoları hər boyda, lakin qış paltosundan 3 sm qısa, qolları isə 1 sm qısa olur.

Yarımpalto. Yarımpaltolar paltolardan 20-25 sm qısa tikilir.

Rezinlənmiş palto. Bunlar ikiqat pambıq, yun və yarımyun parçalardan, yaxud birqat rezinlənmiş ipək parçalardan (krepdeşin, faydeşin) tikilir. Bunlar təkyaxalı, cütyaxalı, kürəyi bütöv və kəsik, dalı yarıqlı, kəmərlili və dalı kəmərlili olur. Bunların cibi kəsmə, yaxud üstədən qoyma olur. Qolları və boyunluğu müxtəlif fasonlarda tikilir.

Kostyumlar qrupuna kostyumlar, tək satılan jaketlər, tək satılan yubkalar və xizək kostyumları daxildir.

Kostyum. Kostyumlar yun, kamvol və mahud parçalardan (triko, şeviot və koverkot) və habelə pambıq və kətan parçalardan tikilir. Bunlara syura, radome və sarja kimi yarımpipək parçalardan və pambıq satindən astar qoyulur.

Kostyum jaketi təkyaxalı və cütyaxalı ola bilər. Cütyaxalı jaketlər kişi pencəyinə bənzəyir, lakin kişi pencəyindən onunla fərqlənir ki, yuxarı bürmələri uzun və döşünün mərkəzinə yaxın olur.

Jaketlər yarımkip, fantazii, düz və uzun fason olur. Bunların boyunluğu və qolları müxtəlif fasonda tikilir, jaketlər kəmərlili və kəmərsiz olur. Cibləri ya kəsik olur, ya da üstədən qoyulur. Jacketin iki yan cibi, bir cib də döşünün üstündə olur.

Kostyum yubkası jacketin materialından tikilir. Yubka bir, iki, üç və çox taxtalı (birtikişli, ikitikişli, çoxtikişli) tikilə bilər. Yubkaların düymələnmək üçün yuxarısı yarıq olur. Yubkanın yuxarisına alt tərəfdən qalın kəmə (korsaj) tikilir.

Bu kəmər yubkanı beldə saxlayır. Yubka, molniya adlı zəncirlə bağlana bilər. Yubkalar düz, klyoş, hamar, qırçınılı, plisse və s. fasonlarda tikilə bilər.

Tək satılan jaketlər. Tək satılan jaketlər müxtəlif fasonlarda olur. Adətən yun və ipək parçalardan tikilir. Bunlar gen, kip, yarımkip, kürəyi bütöv və yarıq, qabarıq, büzməli, kəmərli, kəmərsiz fasonlarda olur. Bunların cibi kəsik, üstdənqoyma, döş qatlarının (laskanının) ucları küt və iti olur. Tək satılan jaketlər boyunluqsuz, qatlama boyunluqlu və dik boyunluqlu olur. Qolları müxtəlif fasonlarda tikilir. Jaketlər astarlı və astarsız ola bilər.

Tək satılan yubka. Tək satılan yubkalar müxtəlif fasonlarda olub, cürbəcür kostyumluq və donluq yun, pambıq, kətan və ipək parçalardan tikilir.

Xizək kostyumu. Quruluş cəhətcə xizək kostyumu kişi xizək kostyumundan az fərqlənir. Bunlar da həmin materiallardan tikilir, lakin bir qədər bəzəkli olur. Bu kostyumun bluzkası müxtəlif fasonda, şalvarı isə idman fasonlu tikilir və yandan düymələnir.

Donlar qrupuna don, don-kostyum, don palto, sarafan, xalat və bluzkalar daxildir.

Don. Material, fason və növ cəhətcə donlar ən müxtəlif olan məmulatdır. Don üçün cürbəcür pambıq, kətan, yun və ipək parçalar işlədilir.

Don bədən hissəsindən və yubkadan ibarət olur. Don bel xəttindən kəsik və bütöv ola bilər.

Don hamar, düz, kəc, mürəkkəb fasonlarda tikilir. Donun yubka hissəsi büzməli, çin-çin, klyoş, bədən hissəsi isə hamar, büzməli və fantazii fasonlarda olur. Donun qolları qısa, uzun, qolun yarısından, dar, gen, manjetli və manjetsiz tikilir. Donun boyunluğu müxtəlif fasonlarda olur. Don boyunluqsuz da tikilir. Müxtəlif fason, cibli və cibsiz də ola bilər.

Qadın donu üçün krujeva, tikiş, düymə, toqa, sırtıq, yatıq və qarmonu qırçın və s. bu kimi müxtəlif bəzəklər tətbiq edilir.

Don kostyum donluq parçalardan tikilir. Don kostyum jaket və yubkadan ibarət olur. Jaketlər təkyaxalı, cütyaxalı, hamar və fantazii fason olur. Bunların cibi

kəsik, yaxud üstədən qoyma olur. Bunlar cibsiz də tikilə bilər. Bunlar kəmərlili və kəmərsiz olur. Qolları və boyunluğu müxtəlif fasonlarda tikilir. Yubkası düz, kəc, büzməli və fantazii fasonlarda tikilir.

Don palto kişmir, triko, rekord və s. kimi yun parçalardan və krep-qranit, krep-satin, diaqonal və polotno kimi ipək parçalardan tikilir. Bunlar astarsız olur. Düz, gen və kip fasonlarda tikilir. Don kostyum təkyaxalı, cütyaxalı, kürəyi və ədəkləri büzməli və kimano deyilən fasonlarda tikilir. Bunlar cibsiz, yaxud kəsmə və üstədən cibli, kəmərlili və kəmərsiz ola bilər. Qolları və boyunluğu müxtəlif fasonlarda tikilir.

Sarafan. Sarafan pambıq, kətan və ipək parçalardan tikilir. Sarafan qolsuz yüngül yay donunu əvəz edir. Sarafanlar koftalı və ya koftasız, döşü örtülü və ya açıq, kürəyi yarıqlı, enli aşırmalı və s. fasonlarda tikilir. Sarafanın yubkası düz, kəc, klyoş, büzməli, qırçınılı, kəsik xətlili, cibli və cibsiz olur. Sarafanın koftası düz, fantazii, kaketkali, cibli və cibsiz olur. Qolları və boyunluğu müxtəlif fasonlarda tikilir.

Xalat. Xalat müxtəlif naxışlı pambıq və ipək parçalardan tikilir. Xalat düz, klyoş və fantazii fasonlarda tikilir. Xalat kəmərlili və kəmərsiz, qolları gen, uzun, qısa, oymasına tikilmiş, reqlan və ya kimano fasonunda ola bilər. Xalat boyunluqsuz və müxtəlif fason boyunluqlu tikilə bilər. Xalatın cibləri kəsmə, yaxud üstədən qoyma olur. Xalatın boyunluğu və ciblərinin ağzı əsas materialına uyğun parçadan olur. Uzun fason xalatları adi xalatdan 16-20 sm uzun tikilir.

Bluzka. Bluzkalar da don materiallarından tikilir. Bluzka hamar, büzməli, bantlı, düz və kəcinə kəsilmiş hissələrdən quraşdırılmış fiqurlu, kaketkali və müxtəlif fasonlarda tikilir. Bluzkanın qolları tikilmə, yaxud reqlan fasonlu və müxtəlif uzunluqda olur.

Bluzkanın aşağısı rezinli, kəmərlili və ədəyi qırçınılı ola bilər. Bluzkanın boyunluğu müxtəlif fasonlarda (qatlama, düz və s.) tikilir. Bluzkanın uzunluğu modelindən asılı olur.

Uşaq üst paltarları iri, yaşlıların paltarından əsas etibarilə ölçü cəhətdən fərqlənir və nisbətən ucuz və narin naxış parçalardan tikilir. Uşaqların yaşına görə paltarları 3 qrupa bölünür: məktəb yaşlı oğlan və qız uşaqları paltarları, bağça yaşlı oğlan və qız uşaqları paltarları, körpə yaşlı oğlan və qız uşaqları paltarları.

Məktəb və bağça yaşlı oğlan uşaqlarının üst paltarları palto, yarımpalto, buşlat, kostyum, gimnastyorka, tolstovka və tək satılan şalvardan ibarətdir.

Bağça yaşlı uşaq paltarlarının çeşidi əsasən məktəb yaşlı uşaq paltarı kimidir, lakin kostyumlar müstəsna təşkil edir.

Paltolar qrupuna palto, yarımpalto, buşlat və rezinlənmiş paltolar daxildir.

Palto. Qış paltosu drap, bobrik, şeviot, mahud və triko kimi yun parçalardan və mahud, diaqonal, koverkot, velvet və zamşa kimi pambıq parçalardan tikilir. Bunlara satından astar qoyulur. Paltonun boyunluğu təbii, yaxud süni xəzdən və habelə öz parçasından ola bilər.

Paltolar təkyaxalı, cütyaxalı, bütöv kürəkli, kəsik kürəkli, hamar kürəkli və büzmə kürəkli, dalı kəmərlı, kəsmə və yaxud üstdən qoyma cibli, qolları qol oymasına tikilmiş düz fasonlu, manjetli, kəmərlı və reqlan fason ola bilər.

Demisezon palto şeviot, mahud, triko, drap, bobrik və s. mahud parçalardan tikilir. Qış paltosundan fərqli olaraq demisezon paltolara pambıq qoyulur. Bunların boyunluğu öz materialından olur. Astarı adətən belinə qədər və bəzən də aşağısına qədər qoyulur.

Yay paltosu demisezon paltolardan fərqli olaraq nisbətən yüngül və müxtəlif rəngli parçalardan tikilir.

Yarımpalto. Paltoların uzunluğundan asılı olaraq qış yarımaltoları paltolardan 7-27 sm qısa tikilir.

Buşlat. Buşlat mahud və şeviotdan tikilir. Palto və yarımaltoya nisbətən, buşlat qısa tikilir. Buşlatın qolu və boyunluğu qaytan və lövbər nişanı ilə bəzənir. Buşlatın iki daxili cibi və metal düymələri olur. Buşlatın kürəyi adətən bütöv və dalında iki düymə ilə bağlanan dal kəməri olur. Qış buşlatı pambıqlı, yaxud vatinli olur. Demisezon və yay buşlatının isə ayağına qədər astar qoyulur.

Rezinlənmiş palto. Rezinlənmiş paltolar yaşıllara məxsus plaslara işlədilən ikiqat parçalardan tikilir.

Oğlan uşaqlarına məxsus kostyumlar aşağıdakılardan ibarətdir: pencək və şalvar, kurtka, yaxud bluza və şalvar, dənizçi kostyumu, matros kostyumu, gimnastyorka, tolstovka, tək satılan şalvar.

Kostyum. Pencək və şalvardan ibarət olan kostyum şeviot, triko və koverkot kimi yun, mahud və kamvol parçalardan, triko, şeviot və koverkot kimi pambıq parçalardan və polotno, kolomenka, roqojka, zamşa və s. bu kimi kətan parçalardan tikilir. Kostyumun astarına satin, sarja və s. bu kimi pambıq parçalar işlənir. Quruluş və fason cəhətcə məktəb yaşlı uşaqların pencək və şalvarları böyük yaşlılarınkı kimi tikilir.

Kurtka və şalvardan, yaxud bluzka və şalvardan ibarət olan kostyumlar da pencək və şalvardan ibarət olan kostyumların materialından tikilir. Kurtkalar əksəriyyətcə təkyaxalı, kürəyi kəsik, dalı kəmərli, çin-çin kaketkalı tikilir. Kurtka başacan düymələnir. Boynu açıq və döşündə xırda qatları (laskan) olur. Kurtkanın boyunluğu qatlama olur. Bunun iki yan cibi, iki də döş cibi olur. Ciblər kəsmə, yaxud üstdən qoyma olur. Pambıq parçalardan tikilən kurtkalar astarsız buraxılır.

Bluzkalar ikiyaxalı və təkyaxalı tikilir. Bunların yaxası düymə, yaxud molniya deyilən zəncirlə bağlanır. Kürəyi kaketkalı və çin-çin olur. Dalına kəmər tikilir. Cibləri kəsmə, yaxud üstdən qoyma olur. Qolları manjetli, düyməli və üstündə qol kəməri olur. Uzun bluzalar kəmərli və rezinli olur.

Kostyum şalvarı uzun və ayağı manjetli tikilir. Bu şalvarlar idman şalvarı kimi də tikilir. Məktəb yaşlı uşaq şalvarları quruluş cəhətcə kişi şalvarından fərqlənmir.

Dənizçi kostyumu. Kostyumu kamvol triko, kamvol şeviot və bostondan tikilir. Dənizçi kostyumu matros bluzasından və uzun şalvardan ibarətdir.

Matros bluzasının böyük ikiqat boyunluğu olur. Boyunluğun üst qatı bluzanın materialından və mavi rəngli materialdan tikilir. Boyunluğun kənarlarına üç-dörd cərgə əlvan qaytan və tesma tikilir. Qabaqdan, boğazının yanına əlavə

parça tikib döşünə öz materialından qalstuk asılır, qalstuk da qaytan və tesma ilə bəzənir. Bluzanın aşağısı ya düymələnir, yaxud rezinli olur.

Şalvar uzun, aşağısı gen və manjetsiz tikilir, yandan bağlanır və qulfiksiz olur.

Matros kostyumu. Matros kostyumu kişmir, rekord, şeviot və s. yüngül kamvol yun parçalardan, kişmir, satin və s. bu kimi pambıq parçalardan və ağ, yarımağ və xam kətan polotnolardan tikilir. Matrov kostyumunun şalvarı dənizçi kostyumu şalvarından fərqli olaraq qısa və aşırımlı tikilir.

Yun parçadan gimnastyorkalar. Bu məmulat şeviot, triko və koverkot kimi yun kamvol və mahud parçalardan və triko, velvet, yarım məxmər və s. bu kimi pambıq parçalardan tikilir. Uşaq gimnastyorkalarının da hissələri kişi gimnastyorkalarının kimi olur.

Tolstovkalar. Yun parçalardan tikilən tolstovkalar – şeviot, triko və koverkotdan, pambıq parçalardan tikilən tolstovkalar isə əlvan saplı trikolardan, koverkotdan və s. bu kimi parçalardan tikilir. Zəhəri görünüş və quruluş cəhətcə uşaq tolstovkaları kişi tolstovkalarından fərqlənmir. Pambıq parçadan tikilən bluza, kurtka və tolstovkalar astarsız olur.

Tək satılan şalvar. Yun, pambıq və kətan parçalardan tikilən şalvarlar uzun, manjetli, idman növlü, qısa (dizəcən), kəmərlı və öz materialından tikilmiş aşırımlı ola bilər. Qısa şalvarların aşağısı açıq və manjeti düyməli ola bilər. Yun parçadan tikilən qısa şalvara satındən astar qoyulur.

Məktəb və bağça yaşlı qız uşaqlarının üst paltarları palto, yarım palto, kostyum və donlardan ibarət olur. Məktəb yaşlı qızların üst paltarına palto və kostyum qrupları daxildir. Bağça yaşlı qız uşaqlarının üst paltoları çeşidinə don kostyumdan savayı, məktəb yaşlı qız uşaqlarına məxsus olan paltarlar daxildir.

Paltolar qrupuna qış paltosu, demisezon palto, yay paltosu və rezinlənmiş paltolar daxildir.

Palto. Palto triko, şeviot və mahud kimi yun mahud parçalardan; şeviot, triko, qabardin, boston və bu kimi yun kamvol parçalarından və habelə melanj,

viqon mahuddan, koverkot və zamşa kimi pambıq parçalardan tikilir. Paltoların astarı pambıq və ipək parçalardan olur.

Paltolar təkyaxalı, cütyaxalı, kürəyi kəsik, kürəyi bütöv, kürəyi düz, büzməli və qabarıqlı fasonlarda tikilir. Paltoların kəsmə, yaxud üstdənqoyma cibləri olur. Bunlara kəmər və ya dal kəməri tikilir. Boyunluğu xəzdən, yaxud öz materialından olur və müxtəlif fasonda tikilir.

Qış paltosuna isti olmaq üçün pambıq, yaxud vatin qoyulur, boyunluğu xəzdən olur.

Demisezon və yay paltosu pambıqsız və vatinsiz tikilir və boyunluğu xəz olmur. Yay paltolarına həm də müxtəlif rəngli yüngül parçalar işlənir.

Bağça yaşlı uşaq paltolarının adətən başlığı olur.

Rezinlənmiş palto yun kişmirdən, yaxud triko, koverkot, kolumbiya və diaqonal kimi pambıq parçalardan tikilir.

Kostyumlar qrupuna aidi kostyumlar (jaket və yubka), matros kostyumları daxildir. Donlar qrupuna don, sarafan, bluzka daxildir.

Kostyum. Kostyum, yəni jaket və yubka şeviot, koverkot və boston kimi yun parçalardan tikilir.

Qız uşaqları jaketləri də əsas etibarilə qadın jaketləri fasonlarında tikilir.

Yubkalar adətən çin-çin və aşırmaı tikilir.

Matros kostyumu. Matros kostyumu zərif yundan olan kamvol və xalis yundan olan zərif mahud parçalardan, habelə kişmir və satin kimi pambıq parçalardan, ağ, yarımağ və xam kətan parçalardan tikilir. Qız uşaqlarına məxsus matros kostyumunun bluzası oğlan bluzası fasonunda, yubkası isə çin-çin və aşırmaı olur.

Tək satılan yubkalar. Yubkalar kostyumluq və donluq materiallardan tikilir. Bunlar düz, çin-çin, qarmonu, qırçınlı və yatıq qırçınlı olur.

Don. Donlar kişmir, rekord, triko və şatlanka kimi kamvol, ipək, pambıq və kətan parçalardan tikilir. Qız uşaqlarının donları da qadın donları kimi cüröəcür fasonlarda tikilir. Bunlar bütöv və taxta-taxta, düz, klyoş, çoxhissəli, naxışlı,

kaketkalı, çin-çin dalğalı bantlı, qırçınlı, qabarıqlı, şişkin, kantlı və xırda qırçınlı tikilib ilgəkləri, cibləri, qolları və müxtəlif fasonlarda boyunluqları olur.

Forma təyinatı olan donlar darçını rəngli donluq kamvol parçalardan tikilir. Bunlar düz fason, qolları uzun və boyunluğu dik olur.

Sarafan. Qız uşaqları sarafanları da qadın sarafanları fasonunda eyni parçalardan tikilir.

Bluzka. Bluzkalar da, bir qayda olaraq donluq parçalardan və müxtəlif fasonlarda tikilir.

Yaslı yaşlı uşaq paltarları əsas etibarilə məktəb və bağça uşaq paltarları materiallarından, lakin nisbətən yüngül parçalardan tikilir.

Körpə oğlan uşaqları paltarları çeşidinə palto, kostyum (kurtka və şalvar), matros kostyumu və tək satılan şalvar daxildir.

Palto. Qış, demisezon və yay paltosu müxtəlif fasonlarda olub həm pambıq, həm də kətan parçalardan tikilir. Bunlar başlıqlı və ya başlıqsız olur.

Kostyum. Körpə uşaq matros kostyumları yun və pambıq parçalardan tikilir. Matros kostyumu bluza və şalvardan ibarət olur. Bu kostyumun şalvarı aşırımlı, yaxud lifçikli olur.

Körpə yaşlı qız uşaqları paltarlarının çeşidinə qış, demisezon və yay paltoları, don, sarafan daxildir.

Palto. Qış demisezon və yay paltoları yun, pambıq və kətan parçalardan tikilir. Paltolar kəsik kürəkli, kaketkalı, qatlı, büzməli və qabarıqlı fasonlarda tikilir. Bunlara çiyin örtüyü və başlıq tikilir. Qolları kəmərlı, yaxud manjetli olur.

Don. Donlar kişmir, rekord, krep-muline və s. bu kimi yüngül kamvol parçalardan, krepdeşin, krep-armyur və təbii polotno kimi ipək parçalardan, çit, satin, kişmir və flanel kimi pambıq parçalardan və ağ, yarımağ və əlvan polotno kimi kətan və yarımkətan parçalardan tikilir. Körpə yaşlı qız uşaqlarının donu məktəb və bağça yaşlı qız uşaqlarınınkindən sadə fasonlarda tikilir və əksəriyyətcə kaketkalı olur.

Sarafan. Sarafan çit, satin, batist və markizet kimi pambıq parçalardan tikilir. Sarafan aşırma, büzməli, klyoş və s. fasonlarda olur.

Önlük. Önlüklər çit və satin kimi pambıq parçalardan və ştapel polotnosu, markizet, krep-armyur, krep-jorjet və s. kimi ipək parçalardan tikilir.

Dəyişəklər kişi, qadın və uşaq alt paltarları ilə yataq dəyişəyindən ibarət olur.

Kişi alt dəyişəyinin çeşidi köynək, şəltə (tuman) və trusikdən ibarətdir.

Köynək. Köynəklər bez, madapolam, soyuznu polotno, şifon, kətan və ipək polotnolardan tikilir. Köynəyin hissələri – əmək, kürək, qol, iki döş köbəsi, manjet, kəsik yerlərə qoyulan xışək və yan tikişlərdən ibarətdir.

Kürək və əməklərin yan tikişlərinə yuxarıdan aşağı bir, yaxud iki əlavə şırım qoyula bilər.

Yan tikişlərin aşağısı yuvarlaq və açıq buraxılır.

Köynəklərin yaxası açıq və köbəli (şalfason) və yaxud bağlı olur. Qabağı hamar və qırçınlı, kürəyi hamar və kaketkalı, qolları taktikişli və köbəli olur.

Şəltə qınsbon, tik-lastik, madapolam, bez və polotno kimi pambıq parçalardan tikilir. Şəltə iki qabaq və iki arxa hissədən ibarət olur. Bu hissələr yan və addım tikişi ilə bitişdirilir. Bundan başqa, şəltənin kəməri, köbəsi, qabaqlığı (bant), manjeti və dal kəməri olur.

Şəltənin qabaq və arxa hissələri bütöv və xışəkli ola bilər. Şəltənin kəməri fiqurlu olur. Kəmərin qabaqdan sol tərəfinə iki ilgək, sağ tərəfinə isə iki düymə tikilir. Şəltənin belini genişlətmək və daraltmaq üçün arxa tərəfdən hərəsi bir düymə ilə düymələnən kiçik kəmərlər tikilir.

Birinci kəməri üstə çıxarmaq üçün şəltənin kəmərinin ucuna sol tərəfdən eninə kəsilmiş bir ilgək açılır. Kəmərin altına isə dərin büzmələr vurulur. Şəltənin ayağının aşağısına manjet tikilir. Manjetlər bir yerdən düymələnir. Yan tikişləri uca qədər getməyib, aşağıda yarıq qalır və bura köbə tikilir.

Kişi alt dəyişəyi dəsti eyni ölçüdə və eyni materialdan tikilmiş köynək və şəltədən ibarət olur.

Trusik bez, madapolam, satin və s. bu kimi saya boyanmış və ağ materiallardan tikilir. Trusiklər kəmərlı, yaxud rezinli olur.

Kişi üst dəyişəyi üst köynəyindən, pijama, boyunluq və manjetlərdən ibarətdir.

Üst köynəkləri iki boyunluqlu, bitişik boyunluqlu, idman növlü, fiqurlu boyunluqlu, yan yaxa və ukrainka fasonlu tikilir. Üst köynəklərinin hissələri də alt köynəklərinin hissələri kimi olur.

İki əlavə boyunluğu olan üst köynəkləri zefir, reps, lionez, tafta, şifon və madapolam kimi pambıq parçalardan və habelə saya və zolaqlı polotno və s. bu kimi ipək parçalardan tikilir.

İki boyunluqlu köynəklərin döşü hamar, yaxud çin-çin, kürəyi hamar, yaxud kaketkalı, qolları təkikişli və bir düymə ilə düymələnən, yaxud yalınqat və ikiqat manjetli tikilir. Şifon və madapolamdan tikilən köynəklərin döşünə bəzən pike qoyulur, boyunluğu və qatlama manjeti pikedən olur. Köynəklərin bəzi fasonları qabaq tərəfdən aşağıya qədər düymələnir.

Bitişik boyunluqlu köynəklər əlavə boyunluğu olan köynəklərin materialından tikilir. Bunların boyunluğu qatlama və boğazlığa tikilmiş olur. Manjetləri yalınqat, yaxud ikiqat olur və düymə, yaxud zaponka ilə bağlanır. Bu köynəklər əlavə boyunluğu olan köynəklərdən 2 sm qısa tikilir.

Idman növlü köynəklər, bir qayda olaraq pletyonka, sport-fizkulturnik, setka və s. bu kimi yüngül pambıq parçalardan və habelə ipək parçalardan tikilir. Idman növlü köynəyin boyunluğu bütöv və enli olur. Bu köynəklərin döşü və kürəyi hamar, qabaq tərəfi isə yarıq olur və yarığa köbə qoyulur, döşünə düymə ilə bağlanan bir, ya iki cib tikilir. Bu köynəklərin qolu qısa, dirsəkdən bir az aşağı olur.

Fiqurlu boyunluğu olan köynək şatlanka, şerstyanka və s. bu kimi kərpici parçalardan tikilir. Bu köynəyin kürəyi bütöv, qabağı yarıq və köbəli, boyunluğu qatlama (bütöv), nisbətən enli və arxadan iti çıxıntılı olur. Boyunluğun ucları və

arxa çıxıntısı, habelə ciblərinin qapağı düymələnir. Bu köynəyin qolunun ağzında düyməli manjet olur.

Yan yaxa köynək əksəriyyətcə satin və çit kimi pambıq parçalardan və habelə ipək və kətan polotnolardan tikilir. Yan yaxa köynəyə bu ad yaxasının soldan sağa, boğazlığın altında yandan açıldığına görə qoyulub. Hal-hazırda bunun yaxası ortadan 5-6 sm sol tərəfdən açılır. Həmin yaxaya köbə qoyulur. Yan yaxa köynək sağdan sola dörd düymə ilə düymələnir. Düymələrin ikisi boyunluğa, ikisi də döş köbəsinə tikilir. Bu köynəyin boyunluğu dik, qolları hamar və manjetsiz olur. Yan yaxa köynəklər ya saya olur, yaxud boyunluğuna, döş köbəsinə, qolunun ağzına və ətəyinin aşağısına tikiş çəkilir.

Ukrainka köynəkkətan, pambıq və ipək polotnolardan tikilir. Yan yaxa köynəklərdən fərqli olaraq bunların yaxası ortadan açılır və boyunluğu qatlama olur. Bu köynəklərin boyunluğuna, qollarının ağzına, yaxasına və ətəyinin aşağısına tikiş çəkilir.

Pijamalar flanel, bamazı, velvet-rubçik və satin kimi pambıq parçalardan və habelə saya, basma naxışlı və zolaqlı ipək polotnolardan, ştapel polotnolarından və s. tikilir. Pijama kurtka ilə şalvardan ibarət olur.

Pijamanın kurtkası düz, ikiyaxalı, enliətək və bütöv kürəkli fasonlarda tikilir. Kurtkanın boyunluğu şalfason və qatlama olur. Yanlarına iki üstdənqoyma cib və yuxarisına bir döş cibi qoyulur. Qollara hamar və manjetli olur.

Pijamanın şalvarı düz və gen tikilir. Pijama şalvarının kəməri düyməli və ya rezinli olur. Pijamanın kurtkasının boyunluğu və qollarının ağzı, şalvarının manjeti və pijamanın cibləri adətən əsas materialına yaraşan başqa rəngli materiala bəzənir.

Kişi pijamaları beş uzunluqda tikilir. Pijamaların uzunluğu modelindən asılı olur.

Boyunluqlar madapolam, şifon, soyuz polotnosu və pikedən tikilir. Boyunluqlar yalınqat (gimnastyorka və kurtka üçün), ikiqat yumşaq və bərk (nişastalı) olur. Boyunluğun ölçüsü boynun çevrəsindən götürülür və bu ölçü köynəyin ölçüsündən bir nömrə yuxarı olmalıdır.

Manjetlər polotno, pike, şifon və zefirdən tikilir. Manjetlər yalınqat və ikiqat olur. Manjetlər köynəyin qolunun ağzındakı köbələrə düymələnir.

Qadın dəyişəkləri kişi dəyişəklərinə nisbətən daha nazik və yüngül parçalardan tikilir. Qadın dəyişəklərinə pambıq parçalardan – madapolam, muslin, batist, nansuk, markizet və s., ipək parçalardan isə polotno, krepdeşin və s. işlədilir.

Qadın dəyişəklərinə krujeva, çəki, tikiş, tül və s. kimi bəzək vurulur.

Qadın dəyişəkləri çeşidinə köynək (aşırma köynək, çiyinli köynək, gecə köynəyi), kombinasiya, trusik və pijamalar daxildir.

Aşırma köynəklər bütöv kürəklə qabaq hissədən ibarətdir. Bunlar bir-birinə yanlardan tikilir. Bu köynəyin kürək hissəsi ilə qabağının yuxarisına parçadan ikiqat ensiz zolaq aşırma tikilir. Aşırmanın uzunluğu 17,5-20,5 sm, eni isə köynəyin ölçüsündən asılı olaraq 1-2 sm olur. Aşırma adi, yaxud ajur tikişlə bitişdirilir. Bu köynəklərə tül, aplikasiya, merejka və başqa bəzəklər vurulur.

Çiyinli köynəklər (rus fasonu) bütöv kürəklə qabaq hissəsindən ibarət olur. Bu hissələr yan tikişlə bitişdirilir. Bu köynəyin qabaq və dal hissəsində yuxarıdan yarıq açılır. Qabaqdan açılan yarığa, kürək və qol oymalarına köbə qoyulur. Bundan başqa, bu yerlər krujeva, tikiş və s. ilə bəzənə bilər.

Gecə köynəyi aşırma köynəklərdən xeyli (43 sm) uzun tikilir. Bu köynəklər qolsuz, qısaqollu, uzunqollu və genqollu ola bilər. Bunlar boyunluqsuz, yaxud kiçik qatlama və ya dik boyunluqlu tikilir.

Köynəklərə nisbətən kombinasiyalar 1-2 sm uzun tikilir. Bunlara daha çox bəzək verilir. Kombinasiyalar pambıq və ipək parçalardan tikilir. Kombinasiyaların yuxarısı müxtəlif formada biçilmiş olur.

Pijamalar əksəriyyətcə zolaqlı və habelə saya boyanmış və naxışlı ipək və pambıq parçalardan tikilir. Pijamanın jaketi çox vaxt ikiyaxalı olur. Buna qatlama və ya şal fasonlu boyunluq tikilir. Bu jaketlər döşü qatlanan, boyunluqsuz olur. Qolları gen və manjetli, cibləri kəsmə, yaxud üstəndə qoyma olur. Jacketin yaxası sağ tərəfdən düymələnir. Pijamanın şalvarı dar, yaxud gen tikilir. Boyunluğuna, qollarına və ciblərinə bəzək verilir.

Uşay dəyişəkləri əsas etibarı ilə kişi və qadın dəyişəklərinə sərf edilən parçalardan tikilir.

Məktəb və bağça yaşlı uşaq dəyişəklərinin çeşidi alt köynəyindən, üst köynəyindən (boyunluğu bitişik, idman növlü, boyunluğu fiqurlu, ukrainka), uzun və qısa şəltədən, trusikdən, pijamadan və döşlükdən ibarətdir.

Məktəb və bağça yaşlı qız uşaqları dəyişəklərinin çeşidi kombinasiya, çiyinli köynək, gecə köynəyi, rezinli, yaxud bağlı tuman, trusik, pijama, lifçik və önlüklərdən ibarətdir.

Uşaq dəyişəkləri məmulatının çoxu böyük yaşlılara məxsus dəyişəklər çeşidində rast gəlir. Ona görə də aşağıda ancaq uşaq dəyişəyinə məxsus olan oğlan və qız lifçik və önlüyündən bəhs olunur.

Lifçiklər madapolam, bez, satin, şifon və batistdən tikilir. Lifçiklərin oymaları, çiyinlikləri və kürəkdə düyməsi olur. Bundan başqa, lifçiyn boğazlığının altı oyun və qabağı büzməli və qırçınli ola bilər. Lifçiyn oymalarına və qollarına köbə qoyulur.

Önlüklər flanel, satin, nansuk, pambıq və kətan polotnodan tikilir. Önlüklər oymalı və ya aşırmalı olur. Önlüyə üstədən cib qoyulur, tikmə, aplikasiya və s. ilə bəzək vurulur.

Körpə yaşlı oğlan və qız uşaqları dəyişəklərinin çeşidi oğlan uşaqlarının üst və alt köynəklərindən, qız köynəklərindən, qız tumanından, trusiklərdən, gecə köynəklərindən, önlüklərdən və döşlükərdən ibarətdir.

Yeni doğulan uşaq dəyişəkləri çeşidinə yaxası açıq köynək, köynək, kofta, kiçik əski, nazik və qalın əski mələfə, adyalaltı konvert və çutqu daxildir.

Yaxası açıq köynəkləri və köynəkləri madapolam, muslin, şifon, çit, mayya, volta və batist kimi yüngül parçalardan, koftaları isə flaneldən tikirlər. Bunlar bütöv parçadan uzununa və ya eninə (əriş və ya arğac boyunca) biçilir.

Yaxası açıq köynəyin yaxasına, köynəyin qabaq yarığına və boğazlığına, koftanın isə boğazlığına, ətəyinin aşağısına və qollarının ağzına parçanın özündən

köbə qoyulur. Yaxası açıq köynəklə koftanın yaxası aşağıya qədər yarıq olur, köynəyin yaxası isə yarıya qədər yarıq olur.

Əskilər bütöv parçadan tikilir. Nazik əskilər madapolam, bez və polotnodan, qalın əskilər isə flaneldən və bamazıdan hazırlanır. Nazik əskilər adətən 61x90 və 80x90 sm ölçüdə tikilir.

Kiçik əskilər əskilərdən xeyli qısa olur. Bunlar madapolam və bezdən tikilir. Bunların ölçüsü 61x69 sm olur.

Uşaq mələfələri bütöv madapolam, bez, şifon və nansukdan hazırlanır. Bunlar əskilərdən enli və uzun olur. Uşaq mələfələrinin adi ölçüsü 89x98 və 100x100 sm-dir.

Yataq dəyişəyi ağ, açıq rəngli pambıq və kətan parçalarından hazırlanır. Yataq dəyişəyinin çeşidinə mələfə, yastıqüzü, döşək üzləri, adyalaltılar, örtüklər və adyallar daxildir.

Mələfə, adətən bütöv polotnodan hazırlanır, kənarları qatlanır. Mələfə yaşlılar və uşaqlar üçün tikilir. Yaşlılara məxsus mələfələr mələfəlik pambıq və kətan polotnolarından tikilir. Yaşlılara məxsus mələfələr 120-128x214, 135-140x214, 119-153x214, 158-165x214, 172-183x214, 195-202x214 sm ölçülərdə tikilir. Uşaq mələfələri pambıq bezdən və mələfəlik polotnodan hazırlanır. Bunların ölçüsü 120-128x170 sm-dir.

Adyalaltılar bez, madapolam və şifon kimi pambıq parçalardan və kətan polotnolardan tikilir. Bunlar haşiyəli, konvert fasonlu və açıq fasonlu olur.

Haşiyəli adyalaltı 123x173, 145x217 və 177x217 sm olur. Bunlar haşiyələrinin eninə görə bir-birindən fərqlənir. 123x173 sm ölçüdə olan adyalaltılardan haşiyələri hər tərəfdən 12 sm, yaxud 20 sm və baş tərəfdə 35 sm olur. 145x217 sm ölçüdə olan adyalaltıların haşiyəsinin eni 20 və 25 sm, baş tərəfində isə 35 sm təşkil edir. 177x217 sm ölçüdə olan adyalaltıların haşiyəsinin eni 25 sm, baş tərəfdə isə 35 sm olur.

Konvert formalı adyalaltıların ortasında yarığı olur. Həmin yarığın qıraqlarına çəp haşiyə qoyulur. Konvert formalı adyalaltılar 123x173 sm (yarığı 30

sm), 177x217 sm (yarıǵı 57 sm), 145x217 sm (yarıǵı 43 sm) ölçülərdə buraxılır. İlǵekli adyalaltılar 150x150, 150x210, 170x250, 190x275, 210x275 sm ölçülərdə büraxılır.

Yastıq üçün yastıqüzü və kəfrəm tikilir.

Yastıqüzü bez, madapolam, şifon, aǵ satin kimi pambıq parçalardan və kətan polotnolardan tikilir. Yastıqüzü düymə ilə düymələnir, yaxud bağ ilə bağlanır. Yastıqüzülər 60x60, 70x70 və 80x80 sm ölçülərdə tikilir. Bunlar sadə, yaxud bəzəkli (haşiyəli) olur.

Yastıǵın kəfrəmi bez, satin və s. bu kimi pambıq parçalardan tikilir. Bunlar 58x58 və 68x68 sm ölçülərdə olur.

Kətan polotnodan tikilən düyməli yastıqüzülər iki ölçüdə: 38-40x38-40 və 48-50x48-50 sm olur.

Döşəküzü basmanaxışlı və əlvansaplı tik parçalarından tikilir. Bunlar 70x120, 80x140, 80x160, 86x180, 86x200 və 96x200 sm ölçüdə buraxılır.

Yastıq örtükləri mayya, şifon, volta, nansuk, batist və s. bu kimi pambıq parçalardan hazırlanır. Bunlar krujeva, tikmə və çitəmələrlə bəzənir. Yastıq örtükləri 70x70 və 80x80 sm ölçüdə buraxılır.

Kətan polotnodan olan yastıq örtükləri 95x95 və 105x105 sm ölçüdə olur.

Sırıqlı adyallar pambıq və ipək parçalardan hazırlanır. Ipək adyallara poplin, atlas və dama parçaları işlədilir. Bunlara pambıq şifondan astar çəkilir.

Pambıq adyallar satindən və çitdən hazırlanır. Bunlara həmin parçalardan astar qoyulur.

Ipək və pambıq parçalardan hazırlanan adyalların ölçüsü uşaq üçün 98x98, 118x118, yeniyetmələr üçün 120x170, bir yarım yataqlıq üçün 142x214 və iki yataqlıq üçün 174x214 sm olur.

Adyallar xüsusi maşınlarda və dəzgahlarda sırınır. İstehsalı xasiyyətinə və bəzəklərinin mürəkkəbliyinə görə sıırıqlı adyallar birinci, ikinci, üçüncü və dördüncü mürəkkəblikdə buraxılır. Bəzək dərəcəsi yuxarı olduqca, adyalın qiyməti qalxır.

Papaq insanın başını soyuqdan, günəş şüalarından, küləkdən və tozdan mühafizə edir və habelə adama yaraşıq verir. Papaq səhiyyə və gigiyena tələbatına uyğun, yüngül, rahat, forması düzgün olmalı və formasını saxlamalıdır. Qış papaqları istini yaxşı saxlamalı, yay papaqları isə havanı yaxşı keçirməli və günəş şüalarını geriye qaytarmalıdır.

Papaqlar müxtəlif parçalardan, fətrdən, xəzdən, trikotajdan, həsirdən və s. materiallardan olur. Bu materialların keyfiyyəti standartların tələbatına müvafiq olmalıdır. Papaqlıq materiallar işığa və suya davamlı boyaqlarla boyanmalıdır.

Papaqların istehsal üsulları onların təyinatından, materiallarının xasiyyətindən, onların növündən və quruluşundan asılıdır. Parçadan, keçədən, xəzdən, həsirdən və s. materiallardan hazırlanan papaqların hər birinin özünəməxsus istehsal xüsusiyyətləri vardır.

Papağın ölçüsü başın çevrəsindən götürülür və sm-lə göstərilir. Ölçü alının ortasından başlamış qulaqların 1-1,5 sm yuxarısında və peysərin ən çıxıntılı yerlərindən keçən çevrə xətt ilə götürülür.

Papaqların ölçüsü papağın içinə qoyulan halqası ilə müəyyən edilir. Papaqlar aşağıdakı ölçülərdə hazırlanır. Kişi və qadınlar üçün 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62 və 63. Uşaqlar üçün 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 və 56.

Kişi papaqları furajka, kepka, araqçın, papaq və şlyapalardan ibarətdir.

Furajkalar triko, mahud, şeviot, drap, koverkot, qabardin və boston kimi yun parçalardan, koverkot, ağ roqojka, reps və pike kimi pambıq parçalardan, kətan polotnodan və s. materiallardan tikilir.

Furajkalara sarja, kolenkor, satin və bez kimi pambıq parçalardan, radome, syura, sarja və s. bu kimi ipək parçalardan astar qoyulur. Aralıq materialı olaraq furajkaların içərisinə yaxa parusini, şirəli tənzip və karton qoyulur. Furajkanın günlüyü dermatin, gön, müşəmbə və qranitoldan qayırılır.

Furajkanın hissələri təpədən, yanlıqdan, sağanaqdan, günlükdən, qayışdan, körpülərdən və düymələrdən ibarətdir.

Furajkanın təpəsinə yaxalıq parusinindən, yaxud hörmə yapışqanlı tənziədən astar qoyulur.

Furajkanın yanlığı dörd ədəd qövs formalı hissədən ibarət olur.

Furajkanın sağanağı kartonla yaxalıq parusinindən qayırılır.

Yanlıq furajkanın içəri tərəfindən bütün sağanaq boyunca tikilir.

Furajkanın günlüyü üzünə lak çəkilmiş fibradan, yaxud parçadan qayırılır. İçərisinə karton qoyulur. Günlük təpənin tikişinə qarşı simmetrik olaraq sağanağın altına tikilir. Günlüyün altına furajkanın öz parçasından astar qoyulur. Buna günlükaltı deyilir.

Furajkanın qayışı öz körpüləri ilə birlikdə iki düymə ilə günlüyün üstündən bərkidilir. Qayışın ucları hər iki tərəfdə gündükdən eyni məsafədə, körpülər də düymələrdən eyni məsafədə yerləşməlidir.

Furajkalar tikildikdən sonra müəyyən formalı və ölçülü qəliblərə çəkilir, buğa verilir, ütülənir və sonra sap qalığından və s. təmizlənilir.

Furajkalar müxtəlif fasonlarda ola bilər. Bunların günlüyü öz materialından və lak çəkilmiş formalı fasonda, günlüyü və sağanağı tikişli, tikişsiz, sağanağı lentli ola bilər.

Tikişli furajka daha çox tələb olunur. Bunun günlüyü və günlükaltısı öz materialından hazırlanır. Furajkanın sağanağında dörd və günlüyündə iki sırtığı olur.

Sağanağında reps lenti olan tikizsiz furajkanın hörülmüş qaytanı, sağanağında və günlüyündə isə qabarıq tikiş xətləri ola bilər.

Kapitanka fasonlu furajka əksəriyyətcə sayə boyanmış yun parçalardan tikilir. Bunların yanlığı ilə təpəsinin arası bir qədər salaş olur və ya qabaqdan bərk ara qatı qoyulur. Furajkanın sağanağına reps lent qoyula bilər, günlüyü laklı və ya materialından ola bilər. Lak günlüyün üstündən müşəmbədən ya təpəsinin materialından, ya da hörülmüş ipək qaytandan qayış tikilir. Roqojka, pike və bu kimi ağ pambıq parçalardan tikilən kapitankaların təpəsi çexollu olur. Bu çexol çıxarılıb geydirilə bilər.

Müxtəlif idarələrə məxsus formalı furajkaların sağanağı kantlı olur. Qabağına bərk ara qatı qoyulur, günlüyü öz materialından, yaxud laklı qayırılır.

Kepkalar yun mahud (mahud, şeviot, drap, bobrik), kamvol (şeviot, boston, qabardin, triko) və pambıq (triko, qabardin, şeviot, roqojka, mahud) parçalardan tikilir. Kepkanın da astarına, ara qatına və yarımalınlığına furajkalara sərf olunan həmin materiallar işlədilir. Kepkalar təpədən, günlükdən, qayışdan və yarımalınlıqdan ibarət olur. Kepkalar sağanaqlı və sağanaqsız ola bilər. Kepkalar müxtəlif fasonlarda buraxılır. Bunlar səkkiz xıştəkl, bütövtəpəli və sağanaqlı, sıırıqlı, fantazii və idman növlü olur.

Kepkalar tikildikdən sonra fason və ölçülərinə müvafiq qəlibə çəkilməli, buğa verilməli, ütülənməli və sap qalıqlarından təmizlənməlidir.

Səkkizxıştəkl kepkaların sağanağı olmur. Bunların təpəsi səkkiz parçadan ibarət olur. Təpəsinin mərkəzinə hissələr birləşən yerdə bir düymə tikilir və düymənin üzünə təpənin öz parçasından çəkilir. Bu kepkaların təpəsi oval formasında olur. Bunların günlüyü üfüqi istiqamətdə bərkidilir. Möhkəm olsun deyə, günlük və sağanağın içərisinə karton qoyulur. Günlüyün üstünə körpülü və uclarında düymə olan qayış tikilir. Kepkanın içəri tərəfinə günlüyün kənarına yarımalınlıq tikilir. Kepkanın içinə astar qoyulur.

Bütövtəpəli kepkaların təpəsi bütöv, yanlığı isə qövs formasında (qabaq və arxa hissədən ibarət) olur.

Səkkizxıştəkl kepkaların səkkiz küncü, altıxıştəkl kepkaların isə altı küncü olur. Üçtikişli kepkaların təpəsi bütöv və arxasında üç tikişi olur.

Fantazii kepkalar müxtəlif fasonlarda buraxılır. Bunların peysərliyi, qulaqlığı, fiqurlu və bütöv təpəliyi, qırçınları və qabarıqları olur. Bu kepkaların yanları 2-4 hissədən ibarət olub, qulaqlıqlarla birlikdə biçilə bilər.

Idman kepkaları təpədən, iki yan hissəsindən və iki qulaqlıqdan ibarət olur. Qulaqlıqların uclarına bağ tikilir. Qulaqlıqlar yuxarı qaldırılıb aşağı salına bilər.

Qış kepkaları fason cəhətcə yuxarıda göstərilənlərə bənzəyir, lakin təpəsinə pambıq qatı qoyulur.

Araqçın qıraqları köbəli yarımkürə formasında olur. Araqçınlar yarımməxmər, parça, satin, məxmər və müxtəlif yun və ipək parçalardan tikilir. Araqçının təpəsi iki, dörd və altı hissədən ibarət və bütöv də ola bilər. Araqçılara pambıq, yaxud ipək parçalardan astar qoyulur. Astarla üzünün arasına, möhkəm olsun deyə, aralıq materialı qoyulur. Araqçının təpəsi tikməli və saya ola bilər.

Papaqlar ukrainka, finka, kubanka və qulaqlı fasonlarda istehsal edilir. Papaqlar təbii, yaxud süni xəzdən ola bilər.

Süni xəzdən olan papaqlar quruluş cəhətcə təbii xəzdən olan papaqlardan fərqli deyildir. Bu papaqlar ya təkə xəzdən tikilir, yaxud xəzlə şeviot, drap, bobrik, bayka, mahud və s. bu kimi yun parçalardan quraşdırılır. Süni xəzdən tikilən papaqlara pambıq qoyulur.

Şlyapalar fetrdən, müxtəlif parçalardan və s. materiallardan tikilir. Fetr şlyapalar tiftikdən və yundan hazırlanır. Tiftik şlyapaların xammalı ağ dovşan, qumsıçanı və adadovşanınin tükündən və xəz istehsalatı töküntülərindən (kilkədən) ibarətdir. Tiftik şlyapalar hamar, yaxud xovlu olur (velyur, məxmər, zamşa). Yundan olan şlyapalar merinos və metis yunlarının kilə ilə xəz istehsalatı və şlyapa istehsalatı töküntülərilə yun tullantıları qatışığından istehsal edilir.

Şlyapa hazırlanmazdan qabaq onun materialına xüsusi yapışqan vurulur. Sonra sıxılır, qurudulur, buxara verilir, qəlibə çəkilir, qayçılanır və pardaqlanır. Bu əməliyyatlar nəticəsində şlyapalar yumşaq, parlaq, suya davamlı olur və xovunun yatımı düzəlir. Yun velyur şlyapaların xovu xüsusi qayda ilə didilib qayçılanır. Tiftikli velyur şlyapaların isə tiftiyi xüsusi maşınlarla əmələ gətirilir. Hazır şlyapalar sıx, elastik, səlis boyanmış, üzü hamar və forması simmetrik olmalıdır.

Fetr şlyapalar yumşaq, yarımcod, saya boyanmış və melanj ola bilər.

Yun şlyapalar hamar və xovlu, tiftikli şlyapalar isə velyur və zamşaya bənzər hazırlanır.

Yumşaq şlyapaların kənarları azacıq yapışqanlanır ki, öz fasonunu saxlasın, yarımcod şlyapaların isə kənarları tam yapışqanlanır. Şlyapanın materialı hazır olduqdan sonra ona alınlıq astar və lent tikilir.

Alınlıq və lentin boyağı tərə və suya qarşı sabit olmalıdır.

Şlyapaların kənarı ensiz, enli, düz, əyilmiş və oval fasonlarda olur. Şlyapaların kənarlarına tikiş salınır və lent qoyulur.

Yun şlyapalar hamar və xovlu olur. Şlyapanın xovu ya qayçılanır və ya həm üz tərəfdən, həm də kənarlarının altından hamarca qayçılanır.

Tiftikli şlyapalar hamar, velyur (xovlu) və zamşaya bənzər istehsal edilir. Yun və tiftikli şlyapalar astarsız olur, yaxud bunlara ipək astar qoyulur.

Şlyapaların forması düz olmalıdır. Onlar öz formasını yaxşı saxlamalı, hamar, ütülənmiş olmalıdır. Əldə bunların elastikliyi və sıxlığı hiss edilməlidir. Şlyapanın rəngi bütün sahəsində bir qaydada və bir boyaqda olmalıdır. Şlyapalarda ləkə, kənar qatışıqlar, mexaniki zədələr, deşik, kəsik, düyün və didik yerlər olmamalıdır.

Həm yumşaq, həm də yarımcod şlyapaların kənarları bir qaydada yapışqanlanmış olmalıdır. Hamar şlyapaların xovu bərabər və səlis ütülənmiş olmalıdır. Şlyapanın dəridən və ya dəri əvəzedicilərindən qayırilan alınlığı hamar, qırıqsız və qabarıqsız olmalıdır.

Kişi yay şlyapaları ağac toxumasından hörülmüş lentdən, küləşdən istehsal edilir və təpəsinin ətrafına lent tikilir.

Yay şlyapasının təpəsi bütöv, yaxud dörd hissədən ibarət olur, kənarları düz, tikişli, köbəli olur və kənarlarına tənizdən ara qatı qoyulur. Pike, roqojka və polotnodan tikilən şlyapalara astar qoyulur. Belə şlyapalar birtikişli ola bilər. Bunların ətrafından sırtıq gedir.

Həsir şlyapa yastılayıcı vallardan keçirilən düyü, çovdar, buğda və arpa küləşindən istehsal edilir. Əla keyfiyyətli şlyapalar düyü küləşindən hazırlanır. Hal-hazırda şlyapaların çoxu bu materialdan istehsal edilir.

Küləş xüsusi əməliyyatdan keçirildikdən və bəzən də boyandıqdan sonra ondan tesma hörülür. Şlyapa istehsal edilməzdən qabaq hörülən tesma sıxılır və nəmləndirilir. Tesmadan həmin xüsusi tikiş maşınlarında dairəvi tikişlə şlyapanın təpəsi mərkəzindən başlayıb başını və sonra kənarlarını hazırlayırlar. Sonra

şlyapanın təpəsi ilə kənarları bitişdirilib qəlibə çəkilir, ütülənir, bəzən təpəsinin içinə astar, haşiyəli alınlıq qoyulur və təpəsi ilə kənarları birləşən xəttə lent tikilir.

Ağac toxumasından qayırılan şlyapalar qalın tesmadan, yaxud ağac toxumasından əmələ gəlir. Şlyapa ağac toxumasından istehsal edildikdə qabaqca başı, sonra kənarları qayırılıb birləşdirilir. Hazır olduqdan sonra bu şlyapalar da həsir şlyapaların keçirildiyi əməliyyatdan keçirilir.

Küləşdən və ağac toxumasından olan şlyapaların kənarı yataq, qalxaq, yaxud düz ola bilər.

Panama şlyapaları ağ və xam pambıq parçalardan və roqojka, polotno və pike kimi kətan parçalardan tikilir. Panamanın başı dörd hissədən ibarət olur. Panamalar astarlı və ya astarsız olur. Kənarlarının içərisinə nişastalı tənzip qoyula bilər. Baş hissəsinin ətrafına lent, içərisinə isə bezdən (yaxud dermatindən) alınlıq tikilir.

Qadın papaqları şlyapa, panama, beret və şapoçkalardan ibarətdir. Bunlar müxtəlif və tez-tez dəyişilən fasonlarda çıxır.

Qadın papaqları tikilməsinə fətr, yun və tiftik materialları, hamar, xovlu, velyur, zamşa və habelə pambıq, yun, kətan və ipək parçalar, məxmər, plyuş, təbii və süni xız, küləş (buğda, düyü, vələmir, arpa, çovdar küləşi), ağac toxuması (tesma kimi hörülmüş, yaxud toxunmuş halda), zənzotu və sellofan materialı işlədilir.

Qadın papaqları öz fasonlarından və onlara işlədilən materialın xasiyyətindən asılı olaraq cürbəcür üsullarda istehsal edilir.

Fətr şlyapalar kənarlı və kənarsız buraxılır. Kənarları böyük, kiçik, düz, yumru, əymə, yaxud başqa fasonlarda ola bilər. Kənarlı şlyapalar baş hissəsindən, kənardan və astandan ibarət olur. Bu şlyapalar xüsusi qəliblərdə hazırlanır. Bunlar yumşaq, cod və müxtəlif fasonlarda ola bilər. Bunların astarı iki hissədən, yəni bir təpəsindən, bir də enli zolaqdan (yanlardan) ibarət olur. Bunların təpəsi hamar, dartınc, büzməli, qırıqlı, tam tikişli və qismən tikişli ola bilər. Bu şlyapaların baş hissəsi konus, oval, girdə, uzunsov və s. fasonlarda ola bilər.

Fetr şlyapalar yarımcod və yumşaq olur. Yarımcod şlyapalara xüsusi ağac toxumasından ara qatı qoyulur. Həmin ara qatı əvvəlcə tənzipə bükülür. Bu ara qatı şlyapanın təpəsi ilə baş hissəsi astarı arasına qoyulur. Bundan başqa, şlyapa baş hissəsinin kənarlarının yapışqanlanması ilə də codlandırılır. Yumşaq şlyapalara cod ara qatı və ya yapışqan tətbiq edilmir. Şlyapaları saya və əlvan lent, gül, lələk, dəri, fetr, toqa, selofan, məxmər və s. ilə bəzəyirlər.

Parçadan olan şlyapalar üçün pambıq, saya boyanmış yun, ipək parçalar, plyuş və məxmər işlədilir.

Panama şlyapaları pike, pletyonka, tafta, lionez, yarımməxmər, triko və s. pambıq parçalardan hazırlanır. Bunların kənarı tikişli olur, baş hissəsi dörd və altı xıştəkdən ibarət olur və çevrəsinə öz parçasından zolaq tikilir. Bu parçalardan panamadan başqa, müxtəlif ölçüdə kənarı və müxtəlif fasonda (yumru, oval, uzunsov hamar, tikişli) şlyapalar da tikilir. Bunlara madapolam, şifon və batistdən astar qoyulur, lakin astarsız da tikilə bilər. Bu şlyapaların baş hissəsinə və kənarına lent, süni gül və s. kimi bəzək vurulur.

Triko, şeviot, koverkot və qabardin kimi saya boyanmış yun parçalardan əsas etibarilə ensiz kənarı olan panamalar və heç kənarı olmayan şapoçkalar hazırlanır. Panamaları lent və toqa ilə bəzəyirlər. Şapoçkalar büzməli olur və bunlara xəz, lələk və lentlə bəzək vurulur.

Krepdeşin, təbii və süni polotno kimi ağ və saya boyanmış ipək parçalardan müxtəlif fasonda və cürbəcür bəzəkli şlyapalar tikilir. Ipək şlyapaların baş hissəsi və kənarları adətən sıırıqlı olur və ya davamlı olması üçün bunların kənarlarına ağac toxumadan və ya nişastalı parçadan ara qatı qoyulur.

Plyuş və məxmər şlyapalar, adətən mürəkkəb fasonlarda və kənarsız tikilir. Bunlara yapışqanlı tənzip və ağac toxumasından ara qatı qoyulur. Bunlara plyuş, məxmər, xəz və s. materiallardan bəzək vurulur.

Küləşdən və ağac toxumasından olan şlyapalar kişi şlyapaları kimi xüsusi qəliblərdə qayırılır. Bu şlyapalar çox vaxt kənarlı olur və onlara lent, gül və s. kimi bəzək vurulur.

Şapoçkalar şlyapalardan fərqli olaraq kənarsız və əksəriyyətcə süni və təbii xəzdən, plyuşdan, məxmərdən, fetrdən və s. materiallardan tikilir. Şapoçkalar da şlyapalar kimi çox müxtəlif fasonlarda ola bilər. Şapoçkalara öz parçasından bant, toqa, xəz və s. kimi bəzək vurulur.

Beret – qırıqları içəri qatlanmış dəyirmi fasonda tikilir. Beretlərin çoxunun baş hissəsi hamar olur, lakin büzməli, qatlı və müxtəlif bəzəkli beretlər də istehsal edilir. Beretlər fetrdən, parçadan tikilir və toxunma olur.

Fetr beretlərin materialı fetr, yun və ya tiftikdən ibarət olur. Bunlar hamar, yaxud velyur növlü və müxtəlif rənglərdə buraxılır.

Parçadan olan beretlər yarım-məxmər, məxmər, velvet və s. tikilir. Bunlar təpədən, iki ədəd qövsvəri hissədən və astardan ibarət olur.

Hörmə beretlər yun, yaxud tiftikli iplikdən (xüsusi maşınlarda və ya əl ilə) hazırlanır. Bunlar tiftiklənmiş də ola bilər.

Uşaq papaqları da yaşlıların papaqları tikildiyi kimi həmin materiallardan və təqribən eyni çeşiddə hazırlanır. Lakin bunların ölçüsü xırda və fasonları az olur. Bundan başqa, bəzi məmulat yalnız uşaqlara məxsusdur.

Oğlan uşaqları papaqlarının çeşidi də kişilərininki kimidir, lakin əlavə olaraq oğlanlar üçün matros papaqları, kapitanka və jokey papaqlar da tikilir.

Matros papaqları mahud və kamvol parçalardan tikilir. Bunlar təpədən, dörd zolaqdan və sağanaqdan ibarət olur. Bunun sağanağının üzünə qara lent çəkilir, lent yazılı olur və ucları arxadan sallanır. Təpəsinə, bəzən qaytanla bəzək vurulur. Yay matros papaqları ağ parçalardan tikilir və bunların lenti qara və ya göy olur.

Furajka kapitanka oğlan uşaqları üçün də kişilərininki fasonda tikilir, lakin bunlara qaytan, bafta və ya lövbərlə bəzək verilir.

Jokeyka papaq pambıq, yun və ipək parçalardan, küləşdən və ağac toxumasından tikilir. Parçadan olan papaqların təpəsi üç hissədən və ya altı xəştəkdən ibarət olur. Üstünə bir düymə tikilir, öz materialından günlük tikilib içərisinə bərk material qoyulur. Günlüyün üstündən qayış tikilir, qayışın iki

düyməsi və iki körpüsü olur. Küləşdən və ağac toxumasından olan papaqlar da parçadan olan papaqların fasonunda tikilir, lakin bunların təpəsi bütöv olur.

Qız uşaqları papaqları çeşidinə fətrdən, küləşdən, ağac toxumasından və parçadan olan şlyapalar və habelə yun, pambıq, kətan panamalar və fətrdən, yun parçalardan, yarım məxmərdən, velvətdən, həm də yun və ipək ipliklərdən toxunan beretlər daxildir.

Qız uşaqları papaqlarının biri də kapordur.

Kapor plyuşdan tikilir və arasına pambıq qoyulur. Yay kaporları pambıq və ipək parçalardan tikilir. Kaporun təpəsi hamar və ya büzməli olur. Qabaq tərəfdən kəpəyə bağlamaq üçün hər iki yandan lent tikilir. Kaporlar müxtəlif fasonlarda buraxılır. Bunlara bant və s. bəzəklər verilir.

2.2. Tikili malların keyfiyyətə qəbulu və təhlükəsizlik

Hazır tikili malların keyfiyyəti QOST-ların, texniki şərtlərin (TU) və texniki izahatların, yaxud müvəqqəti texniki şərtlərin tələbatına müvafiq gəlməlidir. Bundan başqa, tikili mallar səhiyyə-gigiyenik tələbatla müvafiq, yüngül, rahat, qəşəng və müəyyən ölçü və boylara uyğun olmalıdır. Zəhəri cəhətcə tikili mallar bədii şura tərəfindən təsdiq edilmiş model nümunələrinə müvafiq olmalıdır.

Tikili məmulata sərf edilən əsas və köməkçi materiallar model nümunəsinə əsasən texniki şərtlərə müvafiq olmalıdır. Palto və kostyumların bütün hissələri eyni materialdan tikilməli, parçanın xovu ilə və, bir qayda olaraq parçanın ərişi uzununa biçilməlidir. Bundan başqa, tikili paltara sərf olunan materialların keyfiyyəti, rəng və naxışları bir-birinə uyğun olmalıdır. Məsələn, astar üz materialına, xız boyunluq iz materialına, düymələr, toqqalar, çarpazlar paltarın formasına və parçanın rənginə yaraşmalıdır. Paltarın görkəmi geyilən zaman qəşəng olması, ayrı-ayrı hissələrinin bir-birinə uyğun olması və düzgün yerləşdirilməsi paltarın düzgün modelləşdirilməsindən və quraşdırılmasından asılıdır. İstehsal prosesinin ayrı-ayrı əməliyyatlarının (parçanın sərilməsi, tabaşırla nişanlanması, biçilməsi, hissələrinin komplektləşdirilməsi, məmulatın tikilməsi və ütülənməsi) paltarın keyfiyyətinə böyük təsiri vardır. Paltarın hissələri (qolu, cibi, boyunluğu, kürəyi, ətəyi) və habelə astarı üz parçası ilə bitişdirilməlidir. Paltarın qırçınları, qabarıqları və bəzək tikişləri düzgün xətti, simmetrik olmalıdır. Hissələr bir rəngdə olmalı, xovu düzgün yatmalı və naxışlar müvafiq gəlməlidir. Paltarın tikişləri möhkəm, elastik, qırıqsız və hamar, ilmələr tam dartılmış və müvafiq sıxlıqda, işlədilən sap da müəyyən keyfiyyətdə olmalıdır. Bütünlükdə məmulat təmiz və ütülənmiş olmalıdır.

Məmulatın hər bir hissəsi və bütünlükdə məmulat özü model üzrə texniki şərtlərdə göstərilən ölçülərə müvafiq gəlməlidir.

Standartlar tikili malların ölçü, sort və keyfiyyətini göstərən əsas sənəddir. Tikili məmulatın çoxuna qruplaşdırılmış ümumittifaq standartları var ki, bunlar da

parçanın növ və fasonu nəzərə alınmayaraq müəyyən qrup tikili məmulat (kişi paltosu, yarımaltosu, kostyum və s.) üçün tərtib edilir. Bu standartlarda ölçülər, boylar və tikili məmulatın tikilməsinə dair mühüm məlumatlar yazılır. QOST-larda əsas məlumat olaraq paltarın ölçüsü, texniki şərtləri, qəbul qaydaları, markalanması və qablaşdırılması göstərilir.

Texniki şərtlər və texniki izahat qruplaşdırılmış QOST-lara müvafiq olaraq model evləri və tikili məmulatın fabriklərinin laboratoriyaları tərəfindən tərtib edilir. Bunlar müəyyən növlər və fasonlar üzrə qurulur. Texniki şərtlər və texniki izahat əsas etibarilə xüsusi, idarə geyimini və habelə mövsümlər üzrə dəyişilən məişət xasiyyətli məmulatı əhatə edir. Texniki izahatla texniki şərtlərin fərqi ondadır ki, texniki izahatda məmulatın çertyojları və ülgü quraşdırmağa dair təlimatlar və layihələr verilir. Texniki şərtlərdə isə hazır məmulatın ülgülərinə dair ölçü cədvəlləri göstərilir.

FƏSİL III. TƏDQİQAT NƏTİCƏLƏRİ

3.1. Tikili mallarda rast gələ bilən nöqsanlar və təzlükəsizlik

Tikili malların nöqsanları parçanın toxunması və paltarın tikilişi nöqsanlarına bölünür. Paltarın tikiliş nöqsanları müxtəlif istehsal prosesləri zamanı əmələ gəlir. Məmulatın səliqəsiz tikilməsi nəticəsində ola bilən nöqsanların siyahısı aşağıda göstərilir.

Üst paltarının nöqsanları: ətək nöqsanları, döş qatının (laskanın) və yaxanın qıraqlarının əyri olması, ətəklərin biri digərindən uzun olması, yaxa və döş qatında naxışların əyilməsi, yaxanın tikiş ilmələrinin xeyli seyrək olması, döş qatında ilmələrin görünməsi, yaxalığa parusin əvəzinə yumşaq material qoyulması, döş hissəsinin kifayət qədər qabarıq olmaması, döş qatlarının forma və eninin bərabər olmaması, döş qatlarının uclarının ətəklərə yatmayıb yana əyilməsi, ətəklərin ucunun aşağıda qıvrılması.

Kürək hissəsinin nöqsanları: kürək tikişində parçanın naxışının düz gəlməməsi, yarıq hissəsinin yuxarı tərəfinin kənarının əyilməsi, yarığın üst hissəsi qırağının əyilməsi, yarığın qıraqlarının bir-birindən ayrılması və ya nəzərdə tutulduğundan artıq bir-birinin üstünə minməsi.

Boyunluqda olan nöqsanlar: kənarların əyilməsi, uclarının müxtəlif formada və müxtəlif endə olması, boyunluğun bədənə simmetrik oturmaması, yaxalığın uclarının məmulata yaxşı yatmaması, boğazlığın uzanması, yaxud büzüşməsi.

Astarla üz parçasının birləşməsindəki nöqsanlar: astarın əyilməsi, astarın üz parçasından enli, ensiz və ya uzun olması, astarın əsas parçasının altından görünməsi (qol dala və ya qabağa qatlanaraq tikilir), üz materialının araya qoyulan pambıqla birlikdə əyilməsi.

Dirsək tikişindəki nöqsanlar: qolun üst, yaxud alt hissəsinin əyilməsi.

Ciblərdə rast gələ bilən nöqsanlar: ciblərin düzgün yerləşdirilməməsi, döş cibinin ağzının əyri tikilməsi, üstdən qoyulan ciblərin ağzının müxtəlif endə olması, kəsmə və ya üstdənqoyma ciblərin simmetrik yerləşməməsi, cibin

qapağının uzun, yaxud qısa olması, cibin kənarındakı köbənin, yaxud çərçivənin əyilməsi, kəsmə cibin aşağı tərəfinin sallanması.

Qollardakı nöqsanlar: eninin müxtəlif olması, ağzının əyilməsi, oyma tikişinin əyilməsi, astarının qırışması, astarın üz materialına müvafiq olmaması, astarın dartılması.

Qabarıq və qırçınlardan nöqsanları: qabarıq və qırçınlardan simmetrik yerləşdirilməməsi, xətlərin əyilməsi, tikişlərin və qabarıqların aydın görünməməsi, qabarıq xətlərin əyilməsi, qırçınlardan əyri olması.

Kəmərlərin və qapaqların nöqsanları: tikişlərin müxtəlif endə olması, qapağın uclarının qıvrılması, kəmərin əyri qoyulması və s.

Tikişlərdəki nöqsanlar: tikişlərin simmetrik olmaması, tikişlərin uclarında qırış və qabarıqlıq əmələ gəlməsi.

Kaketkələrdəki nöqsanlar: kaketkanın əyilməsi və kənarının qırışması.

Düymələrin tikilməsi nöqsanları: düymələrin beş, yaxud kip tikilməsi (düymələr düzgün tikildikdə düymə ilə parçanın arasında yaxanın qalınlığı qədər ara qalmalıdır), düymələrin ilgəklərin tuşunda tikilməməsi.

Ilgəklərin nöqsanları: ilgəklərin gec açılması, ilgəklərin bir-birindən müxtəlif məsafədə olması, ilgəyin içərisindən aralıq materialının görünməsi, ilgəklərin düz xətlə açılmaması, ilgəklərin arasında yaxaaltının həddindən artıq dartılmış olması, yaxalığın altında ilgək çərçivəsinin əyri olması, ilgəyin ətrafının hamar tikilməməsi, ilgəyin başında bərkidici tikiş olmaması.

Astarda rast gələ bilən nöqsanlar: astarın qısa olması, astarın əyri qoyulması, astarın böyür və dirsək tikişinə düzgün tikilməməsi, astarın boğazlığa və oymaya düz tikilməməsi, astarın rəngi üz materialına müvafiq olmaması.

Şalvarda ola bilən nöqsanlar: yan cibin kənarının əyri olması, yan tikişin əyilməsi, yan cibin torbasının büzüşməsi kəmərin yuxarı tərəfinin büzüşməsi, kəmərin astarının büzüşməsi, köpülərin əyri, yaxud qeyri-simmetrik tikilməsi, bantın bir tərəfinin qısa, yaxud uzun olması, manjetin kənarının əyilməsi, manjetin müxtəlif endə olması, şalvarın taylarının bərabər uzunluqda olmaması, qulfik

hissəsində ilgəklərin qırağa çox, yaxud uzaq açılması, şalvarın qabaq tərəfinin düzgün bükülməməsi.

Qadın nazik donlarının nöqsanları: xətlərin əyilməsi və simmetrik olmaması, qırçınlara, qabarıqlara və tikişlərin əyilməsi, büzmələrin, volanların, bəzəklərin bitişən yerlərinin, qıraqlarının və tikişlərinin əyilməsi, büzmələrin tikiş boyunca qeyri-səlis qaydada bölüşdürülməsi, volanların və bəzəklərin eninin müxtəlif olması, dalğalı bəzəklərin əyri və qeyri-paralel düşməsi, kənarların əyri olması, kantın əyri getməsi, haşiyənin əyri tikilməsi, yubkanın düymə yerlərinin əyri olması, yubkanın düymələnən yerinin altına qoyulan materiala düz gəlməməsi.

Dəyişəklərdə rast gələn nöqsanlar.

Üst köynəklərində rast gələn nöqsanlar: köbələrin eninin və uzunluğunun müxtəlif olması, köbənin əyilməsi, naxışların (zolaqların, damaların) uyğun gəlməməsi, kakətkanın aşağısının və çiyin tikişlərinin əyilməsi, boyunluğun qıraqlarının əyilməsi, boyunluğun uclarının müxtəlif endə və müxtəlif formada olması, naxışların (zolaqların və damaların) əyri düşməsi, boyunluğun dartılması, boğazlığın dartılması və ya yataq olması, boğazlığın və boyunluğun ətrafındakı tikişlərin əyri getməsi.

Köynəyin qollarında rast gələn nöqsanlar: qırıqlarının əyilməsi, naxışların və manjetin əyri olması, manjetlərin eninin bərabər olmaması.

Tumanlarda (şəltələrdə) rast gələn nöqsanlar: qıraqlarının və manjetinin əyri tikilməsi, manjetlərinin eninin bərabər olmaması, kəmərinin hər yarısının qıraqlarının əyri getməsi, tumanın bantının qısa. Yaxud uzun olması.

Papaqlarda ola bilən nöqsanlar: günlüyün əyri tikilməsi, yanlığı birləşdirən tikişin günlüyün ortasına düşməməsi, qayışın əyri tikilməsi, körpülərin bərabər ölçüdə olmaması, qayışın əyri olması, günlüyün möhkəm tikilməməsi, günlüyün sınıq olması, bayır tikişlərin əyri getməsi və s.

3.2. Tikili malların qəbulu və təhlükəsizlik

Tikili mallar miqdarca qəbul edildikdən və qiymətləri yoxlandıqdan sonra keyfiyyətə qəbul edilməyə başlayır. Tikili malların keyfiyyətə qəbul edilməsi metodikası «Hazır məmulatın qəbul edilməsi və keyfiyyətinin yoxlanması qaydaları» adlı QOST-da müfəssəl göstərilmişdir. Tikili məmulatın sortunu yoxladıqda «Tikili hazır məmulat. Sortlaşdırma» adlı QOST-u rəhbər tutmaq və qruplaşdırılmış QOST-lardan, texniki şərtlərdən və texniki izahatdan, tikili məmulat və parça preyskurantlarından, məhsul alınmasına dair əsas şərtlərdən və malların miqdar və keyfiyyətə qəbul edilməsinə dair təlimat və sərəncamlardan istifadə etmək lazımdır.

Tikiş fabriklərində işin keyfiyyətinə ayrı-ayrı istehsal prosesləri əsnasında «Tikili məmulatın keyfiyyət nəzarətinə dair təlimata» əsasən nəzarət edilir. Bu təlimatda parçanın sərilməsi və tabaşirle nişanlanması keyfiyyətinə və hazır biçimin keyfiyyətinə nəzarət edilməsi, məmulatın tikilməsi əməliyyatlarına nəzarət edilməsi qaydaları və hazır tikili məmulatın keyfiyyətinin nəzarətdən keçirilməsi üsulları göstərilmişdir. Eyni zamanda həmin təlimatda parçanın biçilməsində yol verilə bilən fərqlər, məmulat hissələrinin ölçülməsi yerləri və tikiş əsnasında əmələ gələn nöqsanlar haqqında da soraq materialları verilmişdir.

Hazır tikili mallar partiya ilə təhvil verili və qəbul edilir. Əsas tədarük və müqavilənaməyə uyğun olaraq sortlaşdırılıb bir sənədlə rəsmiyyətə salınaraq eyni zamanda təhvil-təslimdən keçirilən malın miqdarı bir partiya hesab olunur. Qəbul sənədində fabrikin adı, məmulatın adı, artikul nömrəsi, boyu, ölçüsü və sortu, məmulatın miqdarı, sənədin tərtib edilməsi tarixi və malı təhvil götürənin adı göstərilməlidir.

Hazır tikili məmulatın keyfiyyətə qəbul edilməsi razılaşdırılmış şərtlərə əsasən həmin məmulatı istehsal edən müəssisədə, mal alan təşkilatın anbarında, bazasında və pərakəndə satış mağazinlərində icra olunur.

Hazır tikili məmulatın əsas keyfiyyət göstəricilərini yoxlamaq üçün onları zahiri cəhətdən gözdən keçirir, özünü və hissələrini ölçürlər.

Məmulatı zahiri cəhətdən gözdən keçirəndə onun təsdiq edilmiş nümunələrə müvafiq olması, üz, astar və yardımçı materiallarının təsdiq edilmiş nümunələrə uyğun gəlməsi, məmulatda istehsal, toxunuş və tikiş nöqsanları olub-olmaması, tikişin keyfiyyətinin təsdiq edilmiş texniki tələbata müvafiq olması və məmulatın qablaşdırılmasının və markalanmasının müəyyən standartlara müvafiq olması təyin edilir.

Hazır məmulatı lent, yaxud santimetr və millimetr bölgüsü olan xətkəşlə ölçərək, ayrı-ayrı hissələrinin ölçülərinin müəyyən standartlara müvafiq olub-olmaması təyin edilir.

Məmulatın hissələri açıq halda gözdən keçirildikdə onların həmin məmulatın növü üçün təsdiq edilmiş hissələrdən ibarət olub-olmaması, materiallarının və hissələrinin təsdiq edilmiş normalara müvafiq olduğunu, ayrı-ayrı hissələrdə toxunuş və istehsal nöqsanları olub-olmaması müəyyən edilir. Burada həm də tikişlərin keyfiyyəti və hissələrin hazırlanmasının keyfiyyəti yoxlanılır.

Sırıqların və tikişlərin keyfiyyətini yoxlayarkən onları həm eninə, həm də uzununa dartıb yoxlamaq lazımdır. Bunun üçün parçanı tikişin hər iki tərəfindən barmaqların arasında sıxıb həm eninə, həm də uzununa yavaşca dartmaq lazımdır. Əgər sıırığın sapı normal sürətdə dartılmış olarsa, o zaman eninə dartılmış tikiş barmaq arasından buraxıldıqda əvvəlki halına gəlir. Əgər saplar zəif dartılmışsa, o zaman tikişin arası ayrılacaq və saplar görünəcəkdir. Uzununa olan tikişləri yoxlayarkən paltarın geyiləndə gücə düşən yerləri, məsələn, şalvarın, tumanın (şəltənin) və trusikin oturacaq yerlərinin tikişi və habelə parçanın kəcinə kəsilmiş yerlərindəki tikişlər götürülür.

Sırıqların sıxlığını yoxlamaq üçün 5 sm-də yerləşən ilmələr sayılır. Bunun üçün toxucu zərrəbinindən istifadə edilir. Sırıqlardakı ilmələrin sıxlığı bütün tikiş boyunda bir qaydada olmadığına görə sıırığın üç yeri bu cür yoxlanılır.

Tikişin eni və düz olması miqyaslı xətkəşlə yoxlanılır. Burada həqiqi rəqəmlərlə məmulatın hazırlanmasına dair standartlarda və nümunəvi metodikalarda göstərilən rəqəmlər arasındakı fərqlər müəyyən edilir. Tikişin və sırtığın düz olmasını yoxlamaq üçün əyintinin qədəri və məsafəsi ölçülür.

Düymələrin tikilməsi keyfiyyətini yoxlamaq üçün sapı burmaq və dartmaq lazım gəlir. Bu məqsədlə düyməni dayanıncaya qədər bir neçə dəfə sağa və sola burur, orta barmaqla və şəhadət barmağı ilə tutub dartırlar. Əgər sap qırılmaz və boşalmırsa, düymənin tikilməsi keyfiyyətli sayılır.

Məmulat hissələri (boyunluq, döş qatı, yaxa, cib və s.) formasının düzgün olmasını və düzgün yerləşdirilməsini yoxlamaq üçün onlar özlərinə məxsus ülgülərlə tutuşdurulur.

Məsələn, döş qatlarının formasının düzgün olmasını yoxlamaq üçün həmin model üzrə olan döş qatı ülgüsündən istifadə etmək lazım gəlir. Bu ülgünü döş qatının üstünə qoyaraq onun formasının düzgünlüyünü müəyyən edirlər. Ciblərin və ilgəklərin düzgün yerləşdirilməsi və boyunluğun formasının düzgünlüyü və s. də həmin qayda ilə ülgü vasitəsilə yoxlanılır.

Məmulatın cüt olan hissələri və sahələri, məsələn, qol, döş qatı, tikiş, məmulatın sağ və sol tərəflərindəki tikişlər yoxlanarkən həmin hissələr bir-birinin üstünə qoyulub tutuşdurulur. Beləliklə, don və köynəklərin qollarının bir uzunluqda olmasını müəyyən etmək üçün hər iki qolu bir-birinin üstünə qoyub, oyma xəttindən başlayaraq ağzındakı manjetə qədər bərabərliyini müəyyən etmək lazımdır.

Məmulata pambıq qoyulmasının keyfiyyəti pambığın düzgün sərilədiyi, qoyulan pambığın çəki və sırtıqlarının düzgünlüyü yoxlanmaqla müəyyən edilir. Pambıq qatının düzgün sərilmiş olduğunu yoxlamaq üçün məmulatın hissələri içəridən işıq verən şüşə stol üstündə gözdən keçirilir. Pambıqlı məmulatın ilmələrinin düzgünlüyünü yoxlamaq üçün sırtıqların arasındakı məsafə, ilmə xətlərinin düzgünlüyü və tikiş sırtıqlarının dartılması nəticəsində əmələ gələn əyriliklər müəyyən edilir.

Tikili malların sortlaşdırılması. Tikili malları qəbul edərkən sortlaşdırmaq üçün onların yoxlanması nəticələrini sortlaşdırma standartının tələbatı ilə tutuşdurmaq lazımdır. Sort yoxlaması nəticələri ancaq həqiqi yoxlanmış məmulat miqdarına aid edilir. Yoxlanan tikili məmulat standart tələbatına uyğun gəlmədikdə, həmin mallar yararsız (çıxdaş) sayılır.

Yoxlayıcının iş yerinin 175 sm uzunluqda, 80 sm endə və 95 sm ucalıqda xüsusi stollarla təchiz edilməsi məsləhət görülür. Bu stolların xırda inventar və yoxlama materialları saxlamaq üçün sürmələri olur. Stolun üstü tamamilə hamar olmalıdır. Yoxlayıcının iş yerində kişi, qadın və uşaq heykəlləri (müqəvvaları), məmulatı asmaq üçün asqı, dərzi tabaşiri, qayçı və məmulat hissələrinin düzgün yerləşdirilməsini yoxlamaq üçün müşəmbədən metr, xətkəş və ülgülər olmalıdır.

Hazır tikili məmulat keyfiyyətə 1-ci, 2-ci sortlara ayrılır. Tikili məmulatı bu və ya digər sortla aid etmək üçün nöqsanların sayı və standart cədvəllərində icazə verilən fərqlər, üst paltar, don, dəyişək, iş və ixtisas paltar, papaq və adyallar üçün ayrı-ayrı nəzərə alınır. Bir müəyyən qrupa aid məmulat yoxlanarkən, başqa qrup məmulatı aid cədvəllər tətbiq edilə bilməz. İstehsal, tikiş və parça nöqsanlarını müəyyən etmək üçün hazır tikili məmulatın hissələri (geyilən zaman) görünən və görünməyən hissələrə ayrılır.

Görünməyən hissələr aşağıdakılardan ibarətdir:

- yuxarıya qədər düymələnməyən məmulatın döş qatının alt hissəsi; döş qatından aşağıdakı yaxaaltı; boyunluğun alt tərəfi; cib qapağının astarı və içəri hissəsi; kəmərin alt tərəfi; açılmayan qırçınlardan içəri tərəfi; qolların astarı;
- şalvarın qulfiki və düymə tikilən hissəsi; şalvarın kəmərinə və düymə tikilən yerinə qoyulan astar; şalvarın içəridən dizinə qoyulan ipək astar;
- köynəklərin alt köbəsi və köbəaltı hissəsi; yan yaxa, ukrainka və kubankadan başqa üst köynəklərinin ələyinin aşağıdan 30 sm-ə qədər şissəsi;
- furajka, kepka və beretlərin astarı.

Məmulatın yuxarıda göstərilənlərdən başqa bütün qalan hissələri görünən hissə sayılır.

Hazır tikili məmulatın keyfiyyəti gündüz işığında, yaxud süni işıqda yoxlanılır. Mübahisəli hallarda və əhli-xibrə dəvət edildikdə məmulata gündüz (təbii) işığında baxılmalıdır.

1-ci sorta – heç bir nöqsanı olmayan və 1-ci sorta aid cədvəllərdə göstərilən parça, istehsal və tikiş nöqsanları 4-dən artıq olmayan məmulat mənsub edilir. 2-ci sorta – həmin sorta aid cədvəllərdə göstərilən istehsal və tikiş nöqsanları 6-dan artıq olmayan məmulat mənsub edilir.

Məmulatda müxtəlif sortlara aid istehsal, tikiş və parça nöqsanları olduqda, həmin məmulat aşağı sorta aid edilir.

Tikili məmulat üçün standart və texniki şərtlər üzrə nəzərdə tutulmuş nominal göstəricilərdən əlavə olaraq yol verilə bilən fərqlər də müəyyən edilmişdir.

Əsas ölçülər standart və texniki şərtlər üzrə göstərilmiş rəqəmlərdən dar və qısa olduqda məmulat aşağı qonşu ölçüyə, yaxud aşağı qonşu boya salınmalıdır. Standart cədvəllərində icazə verilən nöqsanlardan başqa hər iki sort üçün icazə verilməyən nöqsanlar da göstərilmişdir.

Üst paltarında (palto, yarım palto, kostyum və i.a.) yol verilməyən nöqsanlar aşağıdakılardan ibarətdir: astarın və qol oymalarının seyrək ilmələrlə tikilməsi, qolun əyri (qabağa və ya geriye) tikilməsi, yaxud əyri yerləşməsi; şalvarın kəmərinə astarın üstədən görünməsi; astarın üzdən uzun olması (əss parçanın altından görünməsi); astarsız məmulatda sapı tökülən parçanın tikişlərinin bərkidilməməsi; yaxa aralıq materialının ilgəklərin yarığından görünməsi; kəsmə ciblərdə uzununa astar qoyulmaması (aşağıya qədər astarı olan məmulatda); qolların ağzına və şalvarın kəmərinə aralıq materialı qoyulmaması; lazım olan məmulatda tük, yaxud onu əvəz edən materialın olmaması; boyunluğun və ilgəklərin dibi, yaxud cib ağzlarının küncələrinin bərkidilməməsi; böyür, yaxud dirsək tikişinə, boğazlıq, yaxud qol oymasına astar qoyulmaması.

Don və dəyişəklərdə – manjet və köbələrin dar olması. Papaqlarda parçanın gözəçarpan zolaqları olması.

Kişilərə məxsus məmulatın və uşaq kostyumlarının sortunu müəyyən edərkən şalvarın və ya yubkanın, pencəyin, yaxud jaketin nöqsanı olduqda kostyumun nöqsanlı hissəsi üçün güzəşt edilir. Burada pencəyin, yaxud jaketin dəyəri kostyumun ümumi dəyərinin 60%-i qədər, şalvarın, yaxud yubkanın dəyəri isə kostyumun ümumi dəyərinin 40%-i qədər hesab olunur. Üçlük kostyumlarda pencəyin dəyəri kostyumun ümumi dəyərinin 50%-i qədər, şalvarın dəyəri 35%-i qədər və jaketin dəyəri 15%-i qədər hesab edilir.

3.3. Tikili malların markalanması, qablaşdırılması, saxlanması və daşınması

Markalanma. Tikili mallar onlara yarlık asmaq və damğa vurmaqla markalanır. Yarlık və damğalarda məmulatı xarakterizə edən məlumat olmalıdır. Tikili məmulat qüvvədə olan texniki şərtlərə əsasən tikiş müəssisələri tərəfindən markalanır. Tikili məmulatın hamısı materialından, ölçüsündən və dəyərindən asılı olmayaraq markalanmalıdır. Tikili məmulata fabrikin bədii surətdə tərtib edilmiş markası vurulur. Marka tikmə, basma və möhür vasitəsilə vurulur. Tikilən marka süni ipək, satin, yaxud astarlıq yarımipək parça lentdən hazırlanır.

Möhür vasitəsilə markalanma isti üsulla qızılı və gümüşü rəngdə vurulur, yaxud sinkoqrasia üsulu ilə vurulur. Basma üsulu ilə fabrik markası qızılı və gümüşü boyalarla isti üsulla vurulur. Bum arkanı papaqların alınlığına və astarına vurmaq olar. Fabrik markasından başqa hazır məmulat asma yarlık və tikmə talonlarla da markalanır.

Asma yarlıklar düzbucaq formasında olaraq, nazik kartondan, yaxud qalın kağızdan qayırılır. Yarlıkın yuxarisında məmulatda asılmaq üçün xırda gözcük (cücəgözü) olmalıdır. Ipək məmulata vurulan yarlıkların gözcüyü olmur, məmulata bərkidilmək üçün bunların astarına yuxarıdan ikinci bir qat karton və ya nazik parça yapışdırılır. Yarlıklar mətbəə üsulu ilə çap olunur.

Üst paltarını markalamaq üçün tətbiq edilən yarlıklar 9x7 sm ölçüdə olur. Burada malın adı, fasonu (standartı), ölçüsü (boyu, uzunluğu), preyskurant nömrəsi, sortu, güzəşti, bəzək vurulması, xəz qoyulması, astarının ipək olması üçün edilən əlavələr, parçanın adı, 1-ci sortun qiyməti, pərakəndə satış qiyməti və buraxılması tarixi göstərilməlidir.

Astarsız olan üst paltarlarının, don və ipək dəyişəyin markalanması üçün tətbiq edilən yarlıklar da eyni ölçüdə hazırlanır və eyni məmulatı göstərir. Burada təkcə «ipək astar əlavəsi» olmur.

Papaqların markalanması üçün tətbiq edilən yarlıqlar 7x7 sm ölçüdə hazırlanır. Bunlarda malın adı, fasonu, ölçüsü, preyskurant nömrəsi, parçanın adı, 1-ci sortun qiyməti, sortu, güzəşti, pərakəndə satış qiyməti və buraxılması tarixi göstərilir.

Parçadan olan tikmə talon iki boyunluqlu kişi köynəklərinə və qadın bəzəkli köynək və kombinasiyalarına tikilir. Bu talonlar düzbucaq şəklində 9x8 sm ölçüdə açıq rəngli parçadan hazırlanır və üzərinə rəngli damğa vurulur. Damğada fabrikin markası, mala dair məlumat, malın adı, ölçüsü, boyu, preyskurant nömrəsi, parçasının adı, 1-ci sortunun qiyməti, sortu, güzəşti, bəzəyinin dəyəri, pərakəndə satış qiyməti və buraxılması tarixi göstərilir.

Kağızdan qayırılıb tikilən talonlar düzbucaq formada, 6x6 sm ölçüdə ağ, yaxud rəngli yazı kağızından hazırlanır. Bu talonlar mətbəə üsulu ilə çap edilir və üstündə parça talonda verilən həmin məlumat verilir. Kağız talonlar xırda tikili məmulata (boyunluq, cib dəsmalı) tikilir.

Bağlılarda olan məmulatın bağlısının, yaxud qutusunun üstünə də belə talon tikilir və ya yapışdırılır. Burada əlavə olaraq bağlıda, yaxud qutuda olan məmulatın miqdarı göstərilir. Yeni doğulan uşaqlara məxsus dəyişək dəstinin üstünə yarlıq tikilib, bu dəstdə olan məmulatın miqdarı və adı göstərilir.

Yarlıq və talonların üz tərəfi çap edilmiş olur və ya əl ilə mürəkkəblə doldurulur. Burada düzəliş və pozuluş olmamalıdır. Yarlıq və talonların arxa tərəfi məmulatın keyfiyyətini yoxlayan şəxsin möhür vurmaı üçündür. Məmulatı istehsal edən müəssisənin texniki nəzarət şöbəsi (TNŞ) nəzarətçinin möhürü dördkünc olur. Bunun dövrəsində 2x2,5 sm ölçüdə çərçivə olur.

Mal alan müəssisə (baza, maqazin) nəzarətçinin möhürü düzbucaq formasında və ətrafında 2,5x3,5 sm çərçivəsi olur. Baza nəzarətçisinin möhürünün çərçivəsinin küncləri kəsik, maqazin nəzarətçisinin möhürünün çərçivəsinin küncləri isə girdə olur. Möhürdə təşkilatın adı, nömrəsi, sortu (1-ci, 2-ci) və nəzarətçinin nömrəsi göstərilir. Həmin nəzarətçi möhürlərindən başqa, aşağı

dəyərli və çıxdaş məmulatın üstünə «P» və «T» işarələri vurulur. Bu işarələrin birincisi məmulatda tikiş nöqsanı, ikincisi isə toxunma nöqsanı olduğunu göstərir.

Sonralar bazalarda, yaxud mağazinlərdə məmulatın keyfiyyəti yoxlandıqda məmulatın keyfiyyəti malsatan və malalan təşkilat və müəssisələr tərəfindən yarlıqda, yaxud talonda göstərilən sorta müvafiq gəlmədikdə, hər iki tərəfin nümayəndələri yeni möhür vurub, müəyyən etdikləri yeni sortu göstərməlidirlər. Belə hallarda məmulatı istehsal edən müəssisənin möhürü xüsusi möhürlə ləğv edilir. Yeni möhür məmulatı istehsal edən müəssisənin möhüründən yuxarıda vurulur. Yeni vurulan möhür 2x2,5 sm ölçüdə diaqonal üzrə iki çarpaz xətdən ibarət olur. Eyni zamanda həmin yeni yarlıqın üz tərəfində sort, güzəşt və qiymətdə edilən müvafiq dəyişikliklər göstərilir. Fabrik markasının, yarlıqların və talonların məmulata tikilən yerləri və habelə yarlıqlarının asılması və talonların tikilməsi üsulları texniki şərtlərdə göstərilmişdir.

Tikili məmulatın qablaşdırılması. Tikili məmulatın fabriklərdə, anbarlarda saxlandığı və alıcılara buraxıldığı zaman düzgün qablaşdırılmasının onların keyfiyyətinə böyük təsiri olur.

İpək donlar, bluzkalar, dəyişəklər və habelə pambıq parçadan olan bəzəkli dəyişəklər və qismən də kişi üst köynəkləri tikiş müəssisələri tərəfindən qutularda və kağız, yaxud sellofan paketlərdə buraxılır. Qalan dəyişəklər dəstə ilə kağıza bükülür. Dəmir yolu ilə və su nəqliyyatında aparılarkən tikili məmulat xarab olmasın və kirlənməsin deyə, onları taxta, yaxud faner yeşiklərə qablaşdırırlar. Məmulatı qablaşdırmazdan əvvəl yeşiklərin içinə kağız döşənir. Tikili məmulat bir şəhərin daxilində keyfiyyəti mühafizə olunmaq şərtlə yeşiyə qablaşdırılmamış da daşına bilər.

Məmulat aşağıda göstərilən qaydada yığılmalıdır. Palto astarı aşağıya doğru stol üstünə sərilib, yan tərəflərini çiyin tikişindən başlayaraq oyma tikişi ilə aşağıya qədər qatlanır və kürəyi üstə qoyulur. Qollar düzəlib məmulatın uzununa yerləşdirilir. Ətəklər kürəyin üstünə qatlanaraq həm qolları, həm də kürəyin aşağısını örtür. Boyunluq düzəldilir. Jaket və pencək düymələnmiş halda stolun

üstündə kürəyi yuxarı tərəfə sərilir, yan tərəfləri çiyin tikişindən başlamış aşağısına qədər məmulatın uzununa bükülür və kürəyin üstünə qatlanır. Yubka, qabağı yuxarı olaraq stolun üstünə sərilir və yarıdan bükülür. Şalvar, yaxud yubka bükülmüş jaket və ya pencəyin arasına qoyulur.

Tikili məmulatın saxlanması. Parçalar və tikili məmulat saxlanan binalar geniş və quru olmalı, havası yaxşı dəyişilməli, temperaturu 10-18° olmalıdır. Binanı müvafiq avadanlığı, yəni qəfəsələri, rəfləri, şkafları olmalıdır. Tikili mallar divardan və döşəmədən azı 20 sm, elektrik lampasından 50 sm və yanacaq cihazlarından 1 m uzaq yığılmalıdır. Tikili malları tozdan qorumaq üçün anbar binasının havası müntəzəm dəyişilməlidir. Sil-süpür zamanı tikili malların üstünə pərdə çəkilməlidir. Işığın təsirindən parçaların rəngi solur, davamı və elastikliyi azalır. Buna görə də anbarın pəncərələrinə pərdə tutulmalı və malların üstü örtülməlidir. Anbarda tikili mallar aşağıdakı qaydada saxlanır:

- sənaye tərəfindən xüsusi qutuda buraxılan məmulat qəfəsələrdə dəstə-dəstə həmin qutuda saxlanır. Sənayedən bağlılarla gələn məmulat öz halında saxlanır və ya açılıb qəfəsələrə yığıla bilər;
- kostyum, palto və don asılı saxlanır. Bunlar çiyinliklərə taxılıb, hər tərəfdən qalın pərdəlik parça ilə örtülür. Digər tikili məmulat bərk tara içərisində, yaxud qəfəsələrdə saxlanır, qəfəsələrin üstünə xüsusi pərdə çəkilir. Dəyişəklər şkaflarda, yaxud örtülü qəfəsələrdə saxlanır. Yun parçadan olan məmulat kronşteyndən asılır. Yun parçadan olan və habelə xəz qoyulmuş məmulata naftalin səpilir;
- malın seçilməsini asanlaşdırmaq üçün tikili məmulat fasonuna, ölçüsünə və boyuna görə ayrı-ayrı saxlanmalıdır.

Tikili məmulatın daşınması. Tikili mallar istehsal edilən müəssisələrdən və satış bazalarından xüsusi avadanlığı olan avtomaşınlarla daşınır. Palto və kostyumlar çiyinlikdən asılı surətdə daşınır. Tikili paltar dəmiryol və su nəqliyyatı ilə ancaq yeşiklərdə daşınır. Tikili malları konteynerə qablaşdıranda kağıza bükülür. Konteynerin içinə kağız sərilər.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Istehlak mallarının təhlükəsizlik ekspertizasına həsr olunmuş dissertasiya işi tikili malların təhlükəsizliyi timsalında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiya işini yekunlaşdıraraq aşağıdakı nəticə və təklifləri vermək olar.

1. Məlumdur ki, təbii liflər təbiətdə çox deyildir. Istehlakçıların tikili mallara olan tələbini ancaq təbii liflərdən olan tikili mallarla ödəmək qeyri-mümkündür. Ona görə də süni və sintetik liflərdən olan tikili malların istehsalı getdikcə artır. Sintetik liflərdən istehsal edilmiş tikili malların hava və buxar keçirmək xassəsi xeyli aşağıdır. Tikili malların hava və buxar keçirmək xassəsinin böyük əhəmiyyəti vardır, çünki insan tək ağ ciyəri ilə deyil, həm də bədənini dərisi vasitəsilə də nəfəs alır. Tikili mal havanı yaxşı keçirdikdə təzə havanın bədənə daxil olması və dəridən çıxan karbon qazının rədd olması asanlaşır. Sintetik lif əsasında istehsal edilmiş tikili malların hava keçirmək xassəsi aşağı olduğundan, karbon qazı tez çıxmayıb tikili malda ləngiyir, bu da insanın səhhətinə təhlükəli təsir bağışlayır. İndi, xüsusilə xaricdən daxil olan tikili mallar bəzən 100% sintetik lifdən istehsal edilir ki, belə mallar insan orqanizminə, xüsusilə uşaq orqanizminə əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir edir. Orqanizmi qıcıqlandırır, allergik xəstəliklərin meydana gəlməsinə səbəb olur. Ona görə də xaricdən daxil olan tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının keçirilməsi dövlət səviyyəsində aparılmalıdır.

2. Respublikamız isti iqlim zonasına aiddir. Həmçinin respublikamızın subtropik qurşağa malik olması, burada nisbi rütubətin yüksəkliyi ilə xarakterizə olunur. Bu subtropik rayonların yay geyimləri çox yüngül, yaxşı hava keçirən, hiqroskopik olmalı, bədənini günəşdən qorumalı və insanın əmək qabiliyyətini mühafizə etməlidir. Amma təcrübə göstərir ki, kimyəvi liflərdən istehsal edilmiş tikili mallar yuxarıda göstərilən tələbləri yerinə yetirmir, belə ki, onlar havanı pis keçirir, insanın sərbəst nəfəs almasına maneçilik törədir, normal qan dövranını təmin etmir. Bu da nəticə etibarilə istehlakçıların normal həyat fəaliyyətinə təhlükə törədir.

3. Tikili malların quraşdırılmasının onların təhlükəsizlik ekspertizasına təsiri olduqca böyükdür. Quraşdırılma tikili malların insanın azad hərəkət etməsinə, rahat nəfəs almasına, paltarla bədən arasında mikroiqlim yaradılmasına imkan verməlidir. Quraşdırılma zamanı elə etmək lazımdır ki, tikili mal insan bədənində kip oturmasın. O zaman tikili mal insan orqanizmi üçün təhlükə mənbəyinə çevrilə bilər.

4. Tikili malların modelləşdirilməsinin də onun təhlükəsizlik xassələrinə böyük təsiri vardır. Xüsusilə uşaq paltarlarının modelləşdirilməsinə xüsusi tələblər verilir. Bu paltarların modelləri böyüklərin paltarlarının surəti olmamalıdır. Uşaq paltarlarının modelləşdirilməsi zamanı elə etmək lazımdır ki, model uşağın hərəkətinə, fizioloji xüsusiyyətlərinə, inkişafına kömək etmiş olsun. Uşaq paltarı zərif və gözəl olmalı, uşağı sevindirməli, onun bədii zövqünü tərbiyələndirməli, uşaqda sevinc və ruh yüksəkliyi yaratmalıdır.

5. Paltarın çirklənmə dərəcəsi və elektricləşməsi onların təhlükəsizliyi ilə sıx surətdə əlaqədardır. Aparılan təhlillər göstərir ki, adətən süni və sintetik liflərdən olan paltarlar daha tez elektricləşir. Yüksək elektricləşmə xassələrinə malik olan paltarlar daha tez çirklənir. Daha çox çirklənən paltarın gigiyenik xassələri aşağı düşür, nəticədə o, insanın normal həyat fəalyyətinə təhlükə yaratmış olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.P.Həsənov, A.H.Həsənov, V.M.Abbasov. Gön-ayaqqabı və xəz malları əmtəəşünaslığı. Maarif. Bakı. 1999.
2. Ə.P.Həsənov və başqaları. Qeyri-ərzaq malları əmtəəşünaslığı üzrə laboratoriya praktikumu. Bakı. 2001.
3. Ə.P.Həsənov və başqaları. Toxuculuq mallarının istehlak xassələri və satışı. Bakı. 1993.
4. Ə.P.Həsənov, C.M.Vəliməmmədov, N.N.Həsənov, T.R.Osmanov. Gön-ayaqqabı malları əmtəəşünaslığı. Bakı. 1984.
5. Ə.P.Həsənov, F.N.Ələsgərov, C.M.Vəliməmmədov. Toxuculuq malları. Bakı. 1982.
6. Ə.P.Həsənov, C.M.Vəliməmmədov. Tikili mallar əmtəəşünaslığı. Bakı. 1982.
7. Ə.P.Həsənov. Trikotaj malları əmtəəşünaslığı. I və II hissələr. Bakı. 1984.
8. Ə.P.Həsənov, C.M.Vəliməmmədov, N.N.Həsənov, T.R.Osmanov. Qeyri-ərzaq malları əmtəəşünaslığının nəzəri əsasları. Bakı. 2002.
9. Ə.P.Həsənov, S.B.Dadaşov, N.N.Həsənov, T.R.Osmanov. Standartlaşdırmanın əsasları, metrologiya və məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi. Bakı. 1992. I və II hissələr.
10. Ə.P.Həsənov və başqaları. Şüşə və keramika mallarının əmtəəşünaslığı. Bakı. 1997.
11. Ə.P.Həsənov, F.N.Ələsgərov, C.M.Vəliməmmədov. Standartlaşdırma və məhsulun keyfiyyətinə nəzarət. Bakı. 1975.
12. N.N.Həsənov, C.M.Vəliməmmədov. Foto-kino malları əmtəəşünaslığı. Bakı. 1985.
13. C.M.Vəliməmmədov. Mədəni malların əmtəəşünaslığı. Bakı. 1984.
14. Ə.P.Həsənov, N.N.Həsənov, C.M.Vəliməmmədov. Qeyri-ərzaq malları əmtəəşünaslığı. Bakı. 1987.

- 15.С.М.Vəliməmmədov, N.N.Həsənov. Xalq istehlak mallarının estetikası. Bakı. 1987.
- 16.Н.М.Чечеткина, Т.И.Путилина. Экспертиза товаров. М.: 2000.
- 17.С.В.Семенко. Экспертиза товаров. Белгород. 1999.
- 18.А.П.Ситко. Экспертиза качества стеклянных бытовых товаров. Белгород. 1999.
- 19.Н.М.Чечеткина. Управление качеством продукции и экспертиза. Ростов-на-Дону. 1998.
- 20.М.А.Николаева. Товарная экспертиза. М.: 1998.
- 21.О защите прав потребителей (с изменениями и дополнениями, принят 5 декабря 1995).
- 22.Об информации, информатизации и защите информации (20 февраля 1995, № 24-ФЗ).
- 23.О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения (19 апреля 1991).
- 24.О ветеринарии (14 мая 1993, № 4979/1-1).
- 25.Об экологической экспертизе (23 ноября 1995. № 174-ФЗ).
- 26.Бешелев С.Д., Гурвич Ф.Г. Математико-статистические методы экспертных оценок. М.: Статистика. 1974. 159с.
- 27.Вольпер И.М., Гримм А.Н., Зайцев В.Н. и др. Органолептические методы оценки продовольственных товаров. М.: Экономика. 1967.
- 28.Воронов Ю.П., Ершова Н.П. О моделировании принятия решений в группе экспертов. Социологические исследования. Материалы 1-ой научной конференции молодых экономистов и социологов Сибири и Дальнего Востока. Вып.8. Новосибирск. 1986.
- 29.Горбунова В.П., Тесля Э.П. Порядок и сроки приемки товаров по количеству и качеству. М.: Экспертное бюро. 1998.
- 30.Колесник А.А., Елизарова Л.Т. Теоретические основы товароведения продовольственных товаров. М.: Экономика. 1990.

- 31.Малюгин В.Д. Оценка компетентности эксперта в процедурах принятия коллективного решения Международной симпозиум по проблемам организационного управления и иерархическим системам. Баку. 1971.
- 32.Михайлов П.М., Левит Б.И. Приборы для измерения температуры. М.: Пищевая промышленность. 1979.
- 33.Николаева М.А. Товароведение потребительских товаров. Теоретические основы. М.: Норма. 1997.
- 34.Николаева М.А., Карташова Л.В., Положишникова М.А. Средства информации о товарах. М.: Экономика. 1997.
- 35.Николаева М.А., Лычников Д.С., Неверов А.Н. Идентификация и фальсификация пищевых продуктов. М.: Экономика. 1996.
- 36.Николаева М.А., Парамонова Т.Н. Пути совершенствования органолептической оценки качества пищевых продуктов. М.: ЗИСТ. 1988.
- 37.Плужников М.С., Рязанцев С.В. Среди запахов и звуков. М.: Молодая гвардия. 1991.
- 38.Правовые основы деятельности санитарно-эпидемиологической службы и РФ. М.: Ось-89. 1995.
- 39.Райхман Э.П., Азгальдов Г.Г. Экспертные методы в оценке качества товаров. М.: Экономика. 1974.
- 40.Родина Т.Г., Вукс Г.А. Дегустационный анализ продуктов. М.: Колос. 1994.
- 41.Современные методы биофизических исследований. А.А.Булычев, В.Н.Верхотуров, Б.А.Гуляев и др. под ред. А.Б.Рубина. М.: Высшая школа. 1988.
- 42.Современные методы исследования качества пищевых продуктов. Снегирова И.А., Жванко Ю.Н., Родина Т.Г. и др. М.: Экономика. 1976.
- 43.Современный словарь иностранных слов. М.: Русский язык. 1992.

- 44.Стенрзат М.С. Метрологические приборы и наблюдения. Л.: Гидрометрологическое издательство. 1968.
- 45.Тильгер Д.Е. Органолептический анализ пищевых продуктов. М.: Пищепромиздат. 1962.
- 46.Федоров В.П. Товароведческие экспертизы. М.: Международные отношения. 1968.
- 47.Федько В.П., Альбеков А.У. Маркировка и сертификация товаров и услуг. Ростов-на-Дону. РГЭА, 1997.
- 48.Экспертиза потребительских свойств новых товаров. Валицкий С.П., Заденесец Е.Е., Зотова И.А. и др. М.: Экономика. 1981.
- 49.Инструкция о порядке проведения экспертизы товаров экспертными организациями системы Торгово-промышленной палаты РФ. М.: ТПП. 1997.
- 50.Р.А.Фатхутдинов. Инновационный менеджмент. М.: 2000.
- 51.М.М.Радкевич, Н.Н.Сидиров. Методы оценки качества и управления качеством промышленной продукции. М.: 2001.

REFERAT

Mövzunun aktuallığı. «İstehlak mallarının təhlükəsizlik ekspertizası» mövzusuna həsr edilmiş magistr dissertasiya işi müasir dövrümüzün ən aktual problemlərindən biri sayılır. İstehlak malları yüzlərlə mal qruplarını özündə birləşdirir. Magistr dissertasiya işində bu mal qruplarının hamısının təhlükəsizlik ekspertizasından bəhs etmək qeyri-mümkün olduğundan, biz bu dissertasiya işində yalnız tikili malların təhlükəsizliyindən ətraflı danışacağıq. Məlumdur ki, hazırda kimya sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq süni və sintetik liflər istehsalı çox sürətlə inkişaf etməkdədir. Hazırda tikili malların əksəriyyəti süni və sintetik liflərdən istehsal edilir.

Məlum olduğu kimi, insanın normal həyat fəaliyyəti üçün tikili malların forma və ölçüsünün bədənə uyğunluğunun, onun buxar və hava keçirməsinin, hiqroskopikliyin, çəkisinin yuxarı olmamasının, az çirklənməsinin, çirkədən asanlıqla təmizlənməsinin və elektricləşdirmə dərəcəsinin tikili malların təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsində böyük əhəmiyyəti vardır. Sərbəst nəfəsalma və normal qan dövranı üçün tikili malların quraşdırılmasının əhəmiyyəti böyükdür. Tikili malların hava və buxar keçirməsi, hiqroskopikliyi, çirklənməsi və elektricləşdirmə dərəcəsi tikili malların istehsal edildiyi tiffin növündən, materialın quruluşundan asılı olaraq, onların təhlükəsizliyi də uyğun olaraq dəyişə bilər.

Tikili malların təhlükəsizliyi qiymətləndirilərkən bədənin sabit temperaturunun, ondan su, müəyyən qaz, duzlar və zülali maddələrin dəri mübadiləsi vasitəsilə ayrılmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Mayelərlə çirklənmiş sıx parçadan olan dəyişikliklər insan bədəninin nəfəsalma sabitliyini 25%-ə qədər pisləşdirir, bu da insan sağlamlığı üçün təhlükəli şərait yaradır.

Göründüyü kimi, tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının öyrənilməsi olduqca aktual bir problem sayılır.

Mövzunun məqsəd və vəzifələri. Magistr dissertasiya işinin əsas məqsədi tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının öyrənilməsindən ibarətdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir:

- tikili mallara verilən tələblər və təhlükəsizlik probleminin öyrənilməsi;
- tikili malların istehsalı zamanı təhlükəsizlik qaydalarına əməl edilməsi;
- tikili malların çeşid ekspertizası;
- tikili malların keyfiyyət ekspertizası və təhlükəsizlik;
- nəticə və təkliflərin işlənilib hazırlanması.

Tədqiqat obyektı. Magistr dissertasiya işində tədqiqat obyektı kimi təbii, süni, sintetik lifli parçalardan hazırlanmış müxtəlif çeşidli tikili malların təhlükəsizliyi tədqiq olunmuşdur.

Tədqiqat metodu. Dissertasiya işində tikili malların təhlükəsizliyini təyin edən zaman standartlarda artıq işlənilib hazırlanmış məlum metodlardan istifadə olunmuşdur. Həmçinin tədqiqat zamanı riyazi-statistik metodlardan da istifadə olunmuşdur.

Elmi yenilik. Dissertasiya işində tikili malların təhlükəsizliyi tədqiq olunur. Ümumiyyətlə, istehlak mallarının təhlükəsizliyi son zamanlarda öyrənilməyə başlanmışdır. Tikili malların təhlükəsizliyi də bəzi tədqiqat obyektləri üçün ilk dəfədir ki, öyrənilir ki, bunların nəticələrinin istehsalatda tətbiqi istehlakçıların sağlamlığı üçün bir zəmin yaratmış olar.

Təcrübəvi əhəmiyyəti. Magistr dissertasiya işində işlənilib hazırlanmış nəticə və təkliflərin istehsalatda tətbiq edilməsi yüksək iqtisadi səmərə əldə etməyə imkan verir.

İşin strukturu. Dissertasiya işi girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

ТЕГАЕВА ТУНЗАЛА РАФИК КЫЗЫ

**ЭКСПЕРТИЗА БЕЗОПАСНОСТИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ
ТОВАРОВ**

РЕЗЮМЕ

В работе изучена экспертиза безопасности потребительских товаров. Конкретно исследована безопасность швейных изделий.

Для того, чтобы одежда не мешала нормальной жизнедеятельности человека, она должна соответствовать форме и размерам тела, быть паро- и воздухопроницаемой, гигроскопичной, иметь небольшую массу и малую загрязняемость.

GERAYEVA TUNZALA RAFIQ

EXAMINATION OF THE SAFETY OF CONSUMER GOODS

S U M M A R Y

In particular, constuction, consumer goods safety examination of the dissertation work is about.

The end of the theoretical and practical significance of the study results and recommendations have been developed.

AzDIU-nun «İstehlak mallarının ekspertizası» kafedrasının magistrantı Gərayeva Tünzalə Rafiq qızının «İstehlak mallarının təhlükəsizliyinin ekspertizası» mövzusunda yazdığı magistr dissertasiya işinə

RƏY

Dissertasiya işi girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən, ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İstehlak malları özündə onlarla ərzaq və qeyri-ərzaq mal qruplarını əhatə edir. Bir magistr dissertasiya işində bütün mal qruplarının təhlükəsizlik ekspertizasından bəhs etmək, problemin açılmasına nail olmaq qeyri-mümkündür. Məhz buna görə də çox doğru olaraq müəllif T.R.Gərayeva konkret bir mal qrupundan – tikili malların təmsalında dissertasiya işini yazmışdır.

Dissertasiya işinin giriş hissəsində mövzunun aktuallığı, məqsəd və vəzifələri, tədqiqat obyektı, tədqiqat metodu, təcrübi əhəmiyyəti, elmi yenilik, işin strukturunu ətraflı təhlil edir.

Dissertasiya işinin sonrakı fəsillərində tikili malların insan orqanizminin normal fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri şəraiti təmin edən tələblər – bədəndə sabit temperaturun saxlanması, bədənə buxar, duz, tər, çirk və s. maddələrin ayrılması, bədənə təmiz saxlanması, normal qan dövranının təmin edilməsi, sərbəst nəfəs alma, maneəsiz adamın hərəkət etməsi və s. tələblərdən bəhs olunur.

Rəyin sonunda mövzunun aktuallığı, nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti, elmi yeniliyi nəzərə alaraq dissertasiya işinin müdafiəyə buraxılmasını tövsiyə edirəm.

Elmi rəhbər

dos. M.A.Babayev

AzDIU-nun «İstehlak mallarının ekspertizası» kafedrasının magistrantı Gərayeva Tünzalə Rafiq qızının «İstehlak mallarının təhlükəsizliyinin ekspertizası» mövzusunda yazdığı magistr dissertasiya işinə

RƏY

Xarici rəyə təqdim edilən magistr dissertasiya işi istehlak mallarının təhlükəsizlik ekspertizasının tədqiqinə həsr edilmişdir. Son dövrlər istehlak mallarının təhlükəsizliyinə olduqca böyük diqqət yetirilir. İstənilən istehlak malı insan orqanizminə, ətraf mühitə zərərli təsir göstərməməlidir. Bu baxımdan magistr dissertasiya işinin aktuallığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Magistrant T.R.Gərayeva bütün istehlak mallarını deyil, konkret olaraq bir mal qrupunun təmsalında, məhz tikili malların təmsalında dissertasiya işini yazmışdır.

Dissertasiya işi ədəbiyyat icmalından, təcrübi hissədən ibarət olmaqla mövzunu tam əhatə edir.

Müəllif T.R.Gərayeva öz dissertasiya işində qeyd edir ki, tikili mallar insan orqanizmini onu əhatə edən mühitin təsirlərindən, mexaniki təsirlərdən mühafizə etməlidir. Tikili mallar həmçinin insan orqanizmini yüksək və soyuq temperaturdan, günəş şüasından, radiasiyadan, küləkdən, dumandan, yağışdan, qardan və s. qorumalıdır.

Dissertasiya işinin sonunda tikili malların təhlükəsizlik ekspertizasının təkmilləşdirilməsinə aid nəticə və təkliflər işlənib hazırlanmışdır.

Rəyin yekun hissəsində göstərmək lazımdır ki, dissertasiya işi tam başa çatmış elmi tədqiqat işidir. Dissertasiya işinin müasir tələblərə tam cavab verdiyini nəzərə alaraq, onu müdafiəyə buraxmaq olar.

«İstehlak mallarının ekspertizası»

kafedrasının professoru

t.e.d. Səidov R.Ə.